

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту
Кафедра міжнародних економічних відносин та туризму
Спеціальність 292 – „Міжнародні економічні відносини”
Денна форма навчання, 4 курс

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

«Імпортозаміщення як модель розвитку економіки країни: зарубіжний
досвід та вітчизняна практика»

401-ФМ *17168* КРБ

Розробила студентка гр. 401-ФМ

15.06.2021 р. *Городецька* Х.В. Городецька

Керівник кваліфікаційної роботи

15.06.2021 р. *Чичкало-Кондрацька* І.Б. Чичкало-Кондрацька

Консультанти:

із міжнародних економічних відносин

16.06.2021 р. *Чичкало-Кондрацька* І.Б. Чичкало-Кондрацька

із міжнародної торгівлі

16.06.2021 р. *Безрукова* Н.В. Безрукова

із ЗЕД підприємства

16.06.2021 р. *Буряк* А.А. Буряк

Робота допущена до захисту:

Завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та туризму

17.06.2021 р. *Чичкало-Кондрацька* І.Б. Чичкало-Кондрацька

Полтава 2021

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту

Освітній рівень бакалавр

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
І.Б. Чичкало-Кондрацька

11/04/2021
"26" 04 2021 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА**

Городецькій Христині Вікторівні
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Імпортозаміщення як модель розвитку економіки країни: зарубіжний досвід та вітчизняна практика

керівник роботи Чичкало-Кондрацька І.Б., д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затвержені наказом вищого навчального закладу від "03" березня 2021 року № 158 ф.а

2. Строк подання студентом роботи 14.06.2021 р.

3. Вихідні дані до роботи:
вітчизняні та зарубіжні нормативно-правові акти, монографії та періодичні фахові видання з теми дослідження, підручники та навчальні посібники, дані державної служби статистики України, Інтернет-джерела, власні розрахунки та результати прогнозування

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1. Теоретичні засади імпортозаміщення.

Розділ 2. Аналіз процесів імпортозаміщення у промисловості України.

Розділ 3. Шляхи удосконалення політики імпортозаміщення в Україні.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Зміст кваліфікаційної роботи представити на 15 – 20 слайдах

6. Консультанти розділів роботи		Підпис, дата	
Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	завдання видав	завдання прийняв
1	Чичкало-Кондрацька І.Б., д.е.н., професор	<i>И.Б. Чичкало</i> 29.04.21	<i>И.Б. Чичкало</i> 9.05.21
2	Безрукова Н.В., к.е.н., доцент	10.05 <i>Н.В. Безрукова</i>	23.05 <i>Н.В. Безрукова</i>
3	Буряк А.А., к.е.н.	24.05 <i>А.А. Буряк</i>	06.06 <i>А.А. Буряк</i>

7. Дата видачі _____ 26 квітня 2021

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

N з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вивчення нормативних та інструктивних матеріалів, спеціальної літератури, періодичних видань.	упродовж терміну виконання кваліфікаційної роботи	Виконано
2	РОЗДІЛ 1. Збір матеріалів, аналітична обробка вихідних даних, написання розділу, оформлення графічної частини	29.04-09.05	Виконано
3	РОЗДІЛ 2. Збір матеріалів, аналітична обробка вихідних даних, написання розділу, оформлення графічної частини.	10.05-23.05	Виконано
4	РОЗДІЛ 3. Збір матеріалів, аналітична обробка вихідних даних, написання розділу, оформлення графічної частини.	24.05-06.06	Виконано
5	Формування загальних висновків, оформлення роботи	07.06-13.06	Виконано
6	Представлення роботи на кафедрі, перевірка на плагіат, рецензування, написання доповіді для захисту в ЕК	14.06-19.06	Виконано

Студент

Тородова
(підпис)

Керівник роботи

И.Б. Чичкало
(підпис)

Тородова К.В.
(прізвище та ініціали)

Чичкало-Кондрацька І.Б.
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ	
1.1. Сутність, позитивні та негативні результати реалізації політики імпортозаміщення	6
1.2. Світовий досвід застосування моделі імпортозаміщення.....	18
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ У ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ.....	
2.1. Аналіз потенціалу та пріоритетних напрямів імпортозаміщення у промисловості України	28
2.2. Аналіз та прогнозування рівня імпортозалежності галузей переробної промисловості.....	40
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ В УКРАЇНІ.....	
3.1. Модель імпортозаміщення у контексті економічного розвитку України.....	47
3.2. Пріоритети та інструменти політики імпортозаміщення.....	57
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69
ДОДАТКИ.....	75

401-ФМ <i>✓</i> 17168 КРБ			
	П.І.Б.	Підпис	Дата
Розробив	Х.В. Городенька	<i>[Signature]</i>	15.06
Керівник	І.Б. Чичкало-Кондрацька	<i>[Signature]</i>	15.06
Норм. контр.	В.А. Свічкарь	<i>[Signature]</i>	16.06
Зав. каф.	І.Б. Чичкало-Кондрацька	<i>[Signature]</i>	17.06
Імпортозаміщення як модель розвитку економіки країни: зарубіжний досвід та вітчизняна практика			
	Стадія.	Арк.	Акрушів
		3	75
НУ «Полтавська політехніка ім. Ю. Кондратюка» Кафедра МЕВІаТ			

РЕФЕРАТ

Городецька Х.В. Імпортозаміщення як модель розвитку економіки країни: зарубіжний досвід та вітчизняна практика. Кваліфікаційна робота на здобуття кваліфікації бакалавра за спеціальністю 292 “Міжнародні економічні відносини”. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2021.

Кваліфікаційна робота містить 75 сторінок, 6 таблиць, 5 рисунків, список літератури з 53 найменувань, 3 додатки.

Ключові слова: імпорт, імпортозалежність, імпортозаміщення, економічний розвиток.

Об'єктом дослідження є процес імпортозаміщення.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні основи впровадження імпортозаміщення як моделі розвитку національної економіки.

Метою кваліфікаційної роботи є визначення особливостей впровадження моделі імпортозаміщення в країнах світу та Україні.

Завдання роботи: розкрити сутність, позитивні та негативні результати реалізації політики імпортозаміщення; вивчити світовий досвід застосування моделі імпортозаміщення; проаналізувати потенціал та пріоритетні напрями імпортозаміщення у промисловості України; оцінити та спрогнозувати імпортозалежність галузей переробної промисловості; розглянути модель імпортозаміщення у контексті економічного розвитку України; визначити пріоритети та інструменти політики імпортозаміщення.

ANOTATION

Gorodetska K.V. Import substitution as a model of economic development: foreign experience and domestic practice. Qualification work for Bachelor's Degree in specialty 292 "International Economic Relations". National University «Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, 2021.

The qualification work contains 75 pages, 6 tables, 5 figures, list of literature from 53 titles, 3 appendices.

Key words: import, import dependence, import substitution, economic development.

The object of research is the process of import substitution.

The subject of research is the theoretical and practical foundations of the introduction of import substitution as a model of national economy development.

The purpose of the qualification work is to determine the features of the introduction of the import substitution model in the countries of the world and Ukraine.

The objectives of the work are to reveal the essence, positive and negative results of the implementation of import substitution policy; to study the world experience of application of the import substitution model; to analyze the potential and priority areas of import substitution in the industry of Ukraine; assess and forecast the import dependence of manufacturing industries; consider the model of import substitution in the context of economic development of Ukraine; identify priorities and instruments of import substitution policy.

ВСТУП

Для України в останні роки характерними є такі негативні тенденції, як зростання потреби в імпорті, що особливо загрозливо на фоні уповільнення економічного зростання. Це спричиняє потребу забезпечення розвитку внутрішнього ринку та реалізації політики імпортозаміщення, що спрямовано на досягнення збалансованого розвитку промисловості, дозволить поступово знизити імпорт та збільшити обсяг випуску якісної і високотехнологічної продукції. В умовах нестабільності світової економіки посилюється імпортозалежність галузевих ринків України, тому актуальним є питання визначення імпортозалежності галузей переробної промисловості та розроблення стратегії імпортозаміщення.

Вивченню проблеми розвитку імпортозаміщення останнім часом приділяється все більше уваги. Авторами праць з цієї проблематики є вчені О.Амоша, М. Білопольський, З. Варналій, С. Дрига, І. Дунаєв, Я. Жаліло, Р.Лупак, Ю. Макогон, Р. Огородник, Д. Покришка, І. Плющик, А. Чухно. Однак багато аспектів цієї проблеми потребує додаткової уваги, зокрема, розробка та запровадження стратегії імпортозаміщення для галузей національної економіки.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є визначення особливостей впровадження моделі імпортозаміщення в країнах світу та Україні. Відповідно до мети роботи було поставлено і розв'язано наступні завдання:

- розкрити сутність, позитивні та негативні результати реалізації політики імпортозаміщення;
- вивчити світовий досвід застосування моделі імпортозаміщення;
- проаналізувати потенціал та пріоритетні напрями імпортозаміщення у промисловості України;
- оцінити та спрогнозувати імпортозалежність галузей переробної промисловості;

- розглянути модель імпортозаміщення у контексті економічного розвитку України;

- визначити пріоритети та інструменти політики імпортозаміщення.

Об'єктом дослідження є процес імпортозаміщення.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні основи впровадження імпортозаміщення як моделі розвитку національної економіки.

Методи дослідження. Серед загальнонаукових та спеціальних методів дослідження використовувались: метод порівняльного аналізу, метод логічного узагальнення, системно-структурний аналіз, аналітичний метод та описовий, методи економічного і статистичного аналізу, прогнозування на основі кореляційного аналізу.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ

1.1 Сутність, позитивні та негативні результати реалізації політики імпортозаміщення

У зв'язку із високим рівнем дефіциту зовнішньоторговельного балансу України та сповільненням динаміки експорту в умовах поширення кризових процесів світової економіки актуалізується проблема ефективного імпортозаміщення. Брак стратегічного підходу до вирішення проблеми насичення внутрішнього ринку за рахунок відповідного збільшення обсягів внутрішнього виробництва (на основі розвитку імпортозамінної продукції) призводить до формування високої залежності внутрішнього ринку від імпорту, а також до необхідності нарощування експорту з метою покриття дефіциту рахунку поточних операцій платіжного балансу. На актуальності впровадження політики імпортозаміщення як складової модернізації України наголошено у Державній програмі розвитку внутрішнього виробництва [1], Законі України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» [2], Національній економічній стратегії на період до 2030 року, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179 [3].

Загальнотеоретичні та практичні аспекти застосування політики імпортозаміщення знайшли відображення у наукових роботах вітчизняних та зарубіжних науковців. Провідні українські вчені, у т.ч. О. Амоша, М. Білопольський, Ю. Макогон та ін. – розглядають імпортозаміщення як пріоритетну сферу державного управління економіки в умовах глобалізації та загострення конкурентної боротьби за ресурси розвитку [4, с. 232]. На необхідності розвитку імпортозаміщення як умови підтримки та забезпечення державного суверенітету України у глобалізованому світі наголошували Я. Жаліло та Д. Покришка [5, с. 73]. Імпортозаміщення, як інноваційний механізм структурної модернізації, має потенціал «творчого руйнування» та

створює дієві стимули до інноваційного прориву України, зазначають А. Чухно, З. Варналій, С. Дрига та інші [6]. Водночас у сучасній українській економічній літературі питання щодо ролі механізму імпортозаміщення у системі структурної модернізації національної економіки висвітлено недостатньою мірою, що й актуалізує дослідження цього питання.

На основі проведеного аналізу поглядів науковців на поняття «імпортозаміщення» можна виділити два основні підходи до вивчення цієї економічної категорії.

Перший підхід полягає у розгляді імпортозаміщення як нерегульованого, в цілому позитивного для країни, часто обмеженого часовими рамками процесу, в результаті якого відбувається поетапна заміна імпортованої продукції та товарів на вітчизняні аналоги.

І. Дунаєв, В. Бабаєв розглядають імпортозаміщення з державно-управлінської точки зору, та зазначають, що «це, перш за все, економічний процес бажаного або небажаного витіснення імпортованих товарів з вітчизняного ринку» [7, с. 2]. І. Плющик визначає імпортозаміщення як процес збільшення виробництва й внутрішнього споживання вітчизняних товарів при зниженні споживання імпортованих товарів у фізичному вимірі [8]. На думку інших фахівців «під імпортозаміщенням можна розуміти відносне зменшення або припинення ввезення в країні певного товару у зв'язку з організацією виробництва того ж або аналогічного товару на місці» [9]. Також поняття імпортозаміщення визначають як відмову від імпорту ряду товарів (послуг) при забезпеченні випуску на території країни аналогічних товарів (послуг), конкурентоздатних за функціональними, якісними і ціновими характеристиками і дизайном [10]. Причому в даному випадку йдеться не лише про випуск вітчизняних товарів, але і про товари, що випускаються на території країни під іноземними торговими марками які є внутрішнім продуктом країни, одночасно будучи національним продуктом відповідних зарубіжних країн.

У другому підході використовується широкий функціональний погляд, що розглядає імпортозаміщення як певний тип економічної стратегії і політики

держави, спрямованих на заміну імпортованих товарів, що мають попит на внутрішньому ринку, на аналогічні товари національного виробництва. Крім того, основною характеристикою імпортозаміщення вважається індустріалізація економіки за допомогою обмеження і дискримінації імпорту. Вибір концепції імпортозаміщення припускає створення певного роду стимулів (зовнішньоторговельних і валютних) для розвитку окремих галузей вітчизняної промисловості і сільського господарства з метою підвищення їх конкурентоспроможності на внутрішньому ринку. Це відбувається за рахунок поєднання високих імпортованих мит з податковими пільгами місцевим виробникам, розробки і реалізації програм необхідної виробничої інфраструктури.

Зокрема, В. Тарасевич у своїй роботі розглядає імпортозаміщення як вид економічного зростання [11, с. 1]. На думку Я. Жаліло імпортозаміщення – це політика, спрямована на зменшення потреби національної економіки країни в імпорті певних видів товарів завдяки збільшенню частки реалізації на внутрішньому ринку таких товарів, вироблених на її території [12].

Т. Драганова зазначає, що національна економіка, яка активізує імпортозаміщуюче виробництво, характеризується, як така, що здійснює імпортозаміщуюче зростання, що визначається збільшенням виробництва в межах країни, товарів, що конкурують з імпортом [13].

Під політикою імпортозаміщення Р. Бірнес розуміє «стратегію економічного розвитку, що передбачає зростання внутрішньої промисловості, часто за допомогою імпортованого протекціонізму, використовуючи тарифні та нетарифні обмеження» [14]. В глосарії Інституту досліджень торгівлі та комерційної дипломатії США імпортозаміщення трактується як «політика стимулювання внутрішнього виробництва товарів, які в іншому разі імпортуватимуться» [15]. Політику імпортозаміщення називають також «імпортозамінною індустріалізацією», зважаючи на те, що заміна імпортованих товарів на вітчизняні у більшості випадків передбачає розвиток виробництв чи навіть галузей, які вироблятимуть аналоги імпортованих товарів [16].

Ми вважаємо доцільним запропонувати таке визначення імпортозаміщення – це частина політики імпортного протекціонізму, спрямована на стимулювання національного виробництва з метою витіснення імпорту за рахунок виробництва конкурентоспроможних замінників продуктів або послуг, створених на основі новаторських ідей, сучасних технологій, досягнення самозабезпечення і переорієнтації попиту споживача на національну продукцію. В свою чергу, імпортозаміщуюча продукція – це продукція вітчизняних товаровиробників, що витісняє з ринку імпортні аналоги за рахунок своїх привабливіших споживчих властивостей.

Відобразити причинно-наслідковий характер імпортозаміщення можна за допомогою структурно-логічної схеми імпортозаміщення, яка подана на рис. 1.1.

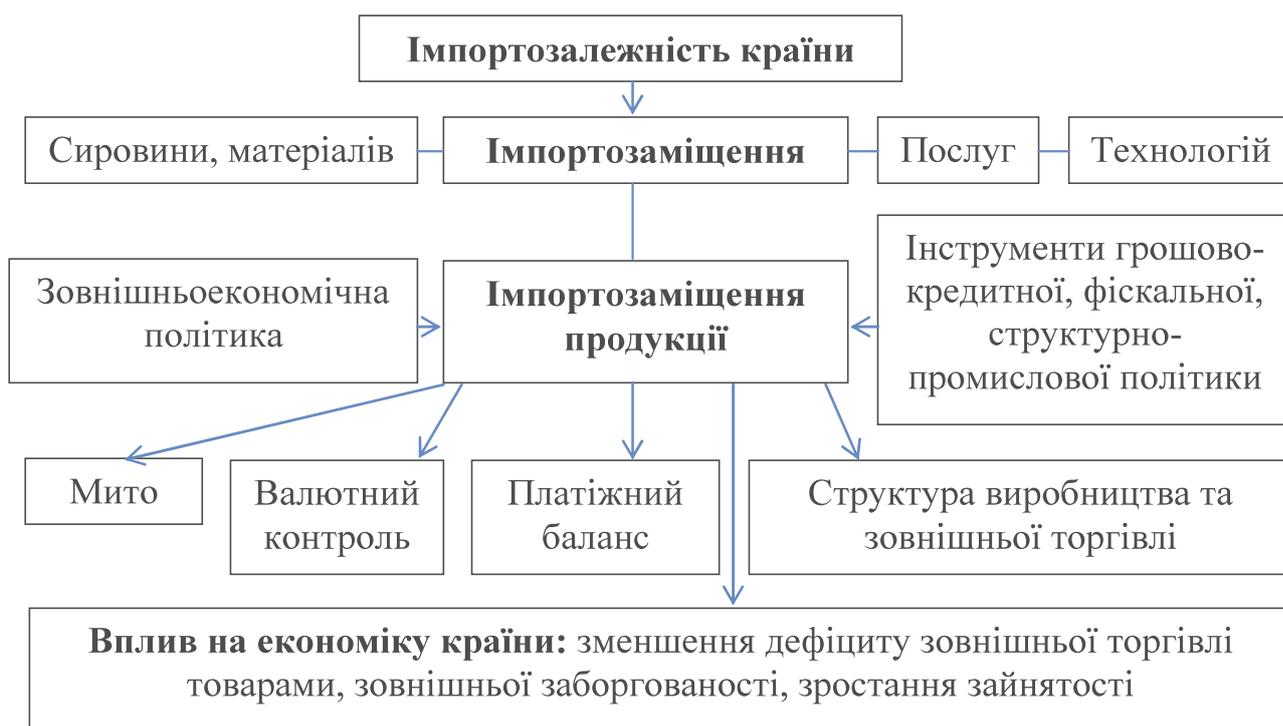

Рис. 1.1 Структурно-логічна схема імпортозаміщення [17, с. 6]

У разі реалізації імпортозаміщення на стадії виробництва продукції виникає поняття «імпортозаміщуючий елемент». Під імпортозаміщуючим елементом розуміється частина виробу або послуга імпортного виробництва, які можна замінити вітчизняним аналогом. В якості імпортозаміщуючих

елементів можуть виступати сировина, матеріали, комплектуючі, устаткування, нематеріальні активи, технології, сертифікація, послуги сторонніх організацій, до яких підприємство прибігає в процесі проектування і виробництва продукції (консалтинг, інжиніринг, маркетингові дослідження).

Отже, на основі проведеного аналізу поглядів науковців на поняття «імпортозаміщення» виділено два основні підходи до вивчення цієї економічної категорії: у першому імпортозаміщення розглядається як процес, у другому – як певний тип економічної стратегії і політики держави. Також запропоновано власне визначення імпортозаміщення, яке трактується як частина політики імпортного протекціонізму, спрямована на стимулювання національного виробництва з метою витіснення імпорту за рахунок виробництва конкурентоспроможних замінників продуктів або послуг, створених на основі новаторських ідей, сучасних технологій, досягнення самозабезпечення і переорієнтації попиту споживача на національну продукцію.

Імпортозаміщення безпосередньо пов'язане із стимулюванням розвитку національної економіки, особливо, промисловості, підвищенням її інвестиційної привабливості. Підтримка і розвиток національного виробництва є одним з основних напрямів державної політики. Світовий досвід свідчить, що стійкий розвиток і високий рівень добробуту під силу лише тим країнам, які забезпечують конкурентоспроможність своєї продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках. Реальне економічне зростання держави можливе лише при проведенні активної промислової політики, орієнтованої, у тому числі на імпортозаміщення. Завдання політики імпортозаміщення полягає у формуванні його національної моделі і створенні системи стимулів, здатних підтримати національне виробництво імпортозаміщуючої продукції, одночасно стимулюючи її експорт.

Світова практика здійснення політики імпортозаміщення, яка спрямована на заміну частини імпортованих товарів на вітчизняні, свідчить про те, що разом з лібералізацією торговельно-економічних відносин та національного економічного регулювання відбулася зміна поняття, інструментів та цільових

орієнтирів політики імпортозаміщення. Головною метою вже є не індустріалізація країни як така, а подолання загроз, які виникають внаслідок надмірного імпорту товарів та послуг, щодо структури економіки, зайнятості, використання національних конкурентних переваг та ресурсів, стану платіжного балансу тощо. Відповідно змінилися й методи економічної політики. Відбувся перехід від традиційних кількісних обмежень та митного регулювання до державних субсидій та цільових кредитів експортерам, зросла роль нетарифних бар'єрів - вимог щодо відповідності продукції технічним стандартам, санітарним та іншим нормам. Як засоби протекціонізму розглядаються також класичні важелі економічного регулювання - політика валютних курсів та облікових ставок [18, с. 261].

Здійснення політики імпортозаміщення слід проводити за допомогою інструментів стимулюючого характеру, що включають організаційно-правові, грошово-кредитні, податкові, митні заходи, що заохочують науково-дослідні роботи, виробника і споживача національної імпортозаміщуючої продукції. Існує широкий спектр заходів, вживаних державою з метою проведення політики імпортозаміщення. Серед основних напрямів державної політики в цій області можна назвати надання державної підтримки або надання різного роду преференцій (податкових, митних) підприємствам, що випускають імпортозаміщуючу продукцію, у тому числі, підприємствам із іноземним капіталом.

Основними класифікаційними ознаками імпортозаміщення виступають: виробнича база, моделі, об'єкти, стратегії, рівні реалізації (рис. 1.2).

Можна виокремити три варіанти стратегії імпортозаміщення [6]:

1) стратегія внутрішньоорієнтованого імпортозаміщення – спрямовану на задоволення потреб внутрішнього ринку промисловими і продовольчими товарами, що спричиняє структурні зрушення в напрямі подальшого індустріального розвитку країни;

2) стратегія зовнішньоорієнтованого імпортозаміщення – яка має на меті просування товарів на зовнішній ринок, що зумовлює зрушення у постіндустріальному напрямі розвитку;

3) стратегія змішаного імпортозаміщення – реалізація імпортозаміщуючої продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку в різних пропорційних співвідношеннях. Вибір моделі імпортозаміщення, інструментів його реалізації зумовлений типом економіки, розмірами ринку країни, можливістю впливати на світову кон'юнктуру ринку. Для великих відкритих економік більш доцільними є внутрішньоорієнтована або зовнішньоорієнтована стратегія імпортозаміщення та застосування обмежувальних заходів імпортозаміщення; для малих відкритих економік – зовнішньоорієнтована або комбінована стратегія та використання стимулюючих заходів імпортозаміщення.

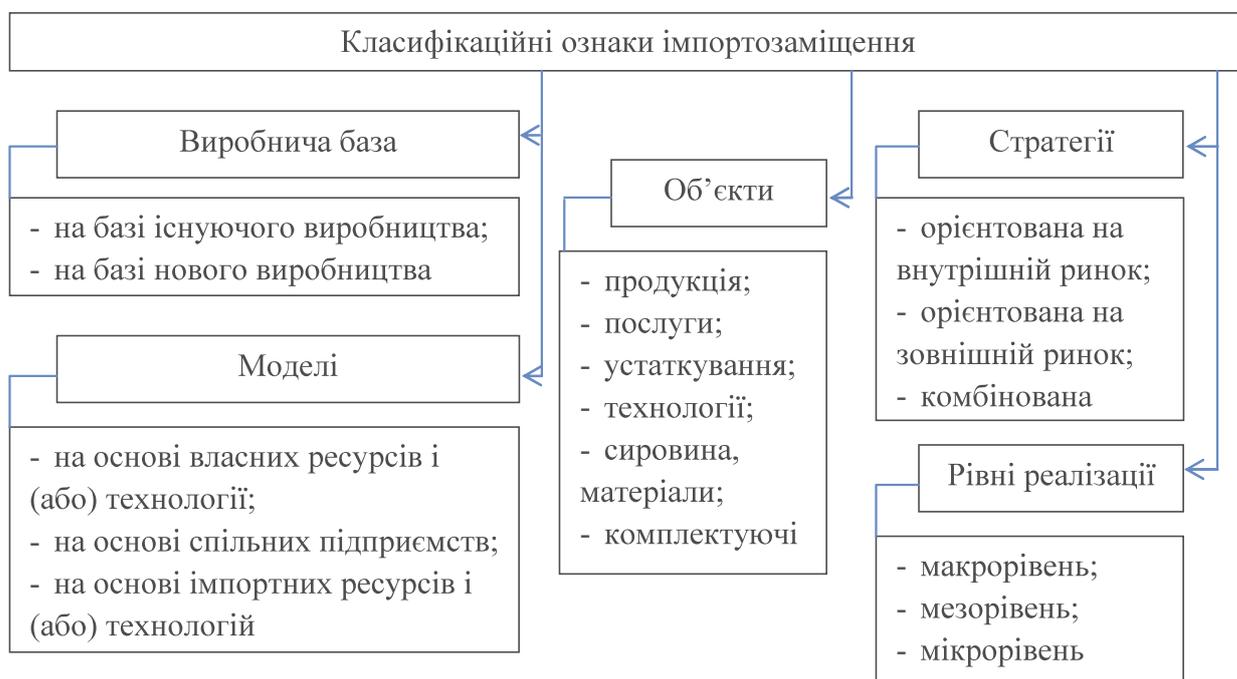

Рис. 1.2 Класифікаційні ознаки імпортозаміщення [6].

Ключові параметри альтернативних стратегій імпортозаміщення подано на рис. 1.3.

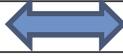
		Стратегії імпортозаміщення		
		Зовнішньоорієнтована	Змішана	Внутрішньоорієнтована
Ключові параметри	Географія	Ринки зарубіжних країн		Ринки регіонів країни
	Якість	Зіставне з якістю імпортних аналогів		Допускається якість нижче якості імпортних аналогів
	Кількість	Потенційно обмежена тільки ємністю світового ринку і інноваційними та інвестиційними можливостями країни		Обмежена ємністю внутрішнього ринку та можливостями країни

Рис. 1.3 Ключові параметри альтернативних стратегій імпортозаміщення [6].

Для країн з високим рівнем індустріалізації найбільш прийнятними є такі варіанти застосування стратегій імпортозаміщення [19, с. 7]:

а) послідовний перехід від внутрішньо- до зовнішньоорієнтованої моделі. Це дозволяє спочатку забезпечити стабільність роботи підприємств галузі і задовольнити попит населення на якісну продукцію національного виробництва, а надалі вийти на ринки інших країн;

б) реалізація комбінованої моделі імпортозаміщення, при якій експорт окремих конкурентоздатних видів продукції служить джерелом інвестицій для модернізації і розвитку інших імпортозаміщуючих виробництв. В цьому випадку держава, виходячи з наявності ресурсів, визначає пріоритетні напрями розвитку імпортозаміщення для подальшого освоєння зовнішніх ринків, що вимагають значних вкладень ресурсів, одночасно розвиваючи менш ресурсоємне імпортозаміщення для внутрішнього ринку.

З точки зору виробничої бази, можливими є два варіанти організації імпортозаміщення:

- на базі існуючого виробництва;
- на базі нового створеного виробництва.

Необхідно відмітити, що організація виробництва імпортозаміщуючої продукції «з нуля» в сьогоdnішніх економічних умовах ускладнена недоліком інвестиційних ресурсів, тому найважливішим напрямом розвитку імпортозаміщення може і повинне стати розміщення виробництва імпортозаміщуючої продукції на базі вже існуючих підприємств.

Економічну доцільність імпортозаміщення можна визначити наступними положеннями:

1) в результаті процесів імпортозаміщення вітчизняні виробники збільшують обсяги випуску продукції, внаслідок чого зростає додана вартість за певними видами економічної діяльності та валовий внутрішній продукт;

2) процеси імпортозаміщення дозволяють подолати проблему негативного стану платіжного балансу, зменшити залежність національної економіки від критичного імпорту та звільнити від необхідності нарощувати експорт з метою покриття дефіциту рахунків поточних операцій платіжного балансу;

3) у довгостроковій перспективі імпортозаміщення призводить до зменшення ризиків для конкурентоспроможності економіки та підвищення економічної стійкості країни, формування економічного зростання у довгостроковій перспективі та підвищення національної безпеки країни в економічній сфері;

4) імпортозаміщення дає змогу послабити зв'язок між тенденціями розвитку внутрішнього ринку та коливаннями кон'юнктури на світовому ринку та зменшити залежність країни від зовнішніх запозичень;

5) наслідком процесу імпортозаміщення, що поетапно розвивається та в основі якого лежить конкурентна боротьба і підвищення якості виробленої продукції, є створення нових кваліфікованих робочих місць та зростання зайнятості населення, залучення капіталу та прогресивних технологій, збільшення попиту на вітчизняні товари, опанування досвіду бізнесу та менеджменту.

Отже, позитивні результати від реалізації стратегії імпортозаміщення дозволяють досягти одночасно економічного, зовнішньоторговельного і соціального ефектів. Економічний ефект характеризується: скороченням зовнішнього боргу, збільшенням об'єму інвестицій, розвитком провідних галузей; зовнішньоторговельний – зменшенням імпорту продукції, що заміщається, вирівнюванням сальдо зовнішньоторговельного балансу по імпортозамінній групі товарів; соціальний – створенням і вдосконаленням нових виробництв, організацією нових робочих місць, залученням кваліфікованих науково-технічних кадрів.

Значною мірою імпортозаміщуюча політика зводиться до забезпечення промислового зростання за рахунок обмеження конкуренції з боку імпортних товарів на внутрішньому ринку. Проте існує маса об'єктивних обмежень, що виникають при проведенні такого роду політики. Передусім, надмірний захист від зовнішньої конкуренції створює для національної промисловості, що формується у рамках імпортозаміщуючої стратегії, штучні «тепличні» умови, що істотно відрізняються від реальної конкуренції на світових ринках продукції оброблювальних галузей. Усунення або значне послаблення зовнішньої конкуренції неминуче приведе до хронічно низької конкурентоспроможності національної оброблювальної промисловості на світових ринках і, як результат, до неможливості подальшого економічного розвитку.

Крім того, не можна забувати про те, що споживач у будь-якому разі є свого роду заручником державної протекціоністської політики в зовнішній торгівлі, і, відповідно, чим жорсткіше проводиться ця політика, тим значніше утиск інтересів споживача. Імпортозаміщення не є бажаним, якщо якісні імпортні товари починають замінятися менш якісними вітчизняними товарами через те, наприклад, що в споживачів немає коштів на придбання продукції іноземного походження, яка різко подорожчала. Можна також зауважити, що процес імпортозаміщення буде ефективним, якщо імпортні товари витискуються не менш якісною продукцією вітчизняного виробництва, коли ціновий фактор не є основним у споживчому виборі покупця. У цьому випадку

не тільки збільшується зайнятість населення, доходи бюджету та підприємств, але й не потерпає споживач. Таким чином, для отримання позитивного результату необхідно вести зважену зовнішньоторговельну політику, знаходити і строго дотримуватися балансу інтересів.

Як показує досвід, ефективна політика імпортозаміщення не означає, що треба зовсім відмовитися від імпорту товарів. Оскільки відмова від імпорту негативно відіб'ється на ефективності інтеграції країни у світову економіку та на конкурентному середовищі внутрішнього ринку. Але інтеграція повинна бути збалансованою як за вартістю, так і за структурою. На жаль, нині Україна експортує головним чином сировину та товари з низьким ступенем переробки, а імпортує високотехнологічні товари з високим рівнем доданої вартості. На виправлення цих диспропорцій і повинна бути націлена державна промислова політика [20, с. 617].

Отже, незважаючи на зазначені позитивні тенденції імпортозаміщення, дана стратегія може мати такі негативні наслідки:

1) для підтримки конкурентоспроможності національного товаровиробника, як елемента політики імпортозаміщення, запроваджуються заходи з обмеження конкуренції з боку імпортової продукції, зокрема, шляхом введення додаткових податків на імпортовану продукцію і штучного завищення обмінного курсу національної валюти, що може призвести до зростання ціни на вітчизняні аналоги імпортової продукції; як наслідок, це не сприяє розвитку здорової конкуренції на внутрішньому ринку і знижує ефективність економіки;

2) вітчизняні товари можуть виявитися затребуваними лише на внутрішньому ринку, що призведе до зниження експорту та скорочення валютних надходжень;

3) в результаті використання політики імпортозаміщення утворюється дефіцит валютних коштів для придбання обладнання і технологій, необхідних для удосконалення виробничо-технологічної бази підприємств;

4) при виробництві товарів, орієнтованих на внутрішній ринок, складно отримати економію за рахунок обсягу виробництва;

5) імпортозаміщення може призвести до відмови державою від активної промислової політики та загального структурного спрощення національної економіки;

6) надмірна обтяженість державного бюджету витратами на підтримку безперспективних з точки зору міжнародної конкурентоспроможності галузей;

7) погіршення політичних відносин з основними торговельними партнерами;

8) при використанні політики імпортозаміщення існує загроза розміщення в Україні екологічно небезпечних виробництв і технологій.

Можна також визначити такі основні проблеми, які здатні стримувати чи уповільнювати процеси імпортозаміщення у економіці:

- неефективна спеціалізація країни;
- слабка диверсифікація торгових партнерів в зовнішній торгівлі;
- низька еластичність попиту і пропозиції на сировину порівняно із товарами з високою часткою доданої вартості;
- відсутність резервів виробничих потужностей для гнучкого реагування на зміну кон'юнктури світового ринку;
- надмірна лібералізація зовнішньоекономічної діяльності;
- високий рівень відкритості економіки;
- надмірна залежність економіки від зовнішнього постачання енергоносіїв, сировини і матеріалів;
- несвоєчасне та неповне виконання проектів імпортозаміщення.

Отже, імпортозаміщення безпосередньо пов'язане із стимулюванням розвитку національної економіки, особливо, промисловості. Позитивні результати від реалізації стратегії імпортозаміщення дозволяють досягти одночасно економічного, зовнішньоторговельного і соціального ефектів. Однак, при реалізації стратегії імпортозаміщення необхідно враховувати можливі негативні наслідки та основні проблеми, які можуть стримувати чи уповільнюють процеси імпортозаміщення в економіці.

1.2 Світовий досвід застосування стратегії імпортозаміщення

Політику імпортозаміщення в різні періоди часу у більш чи менш явній формі застосовувала переважна більшість країн світу. Застосування політики імпортозаміщення було обумовлено насамперед досить потужною мотивацією урядів до отримання відносно швидких та відчутних економічних та політичних результатів. Адже попит на товари, що мають бути заміщені аналогами власного виробництва, всередині країни вже існує, отже, вітчизняні галузі, які отримують підтримку, вже мають гарантований ринок збуту. Окрім того, розвиток національних виробництв спричинює низку позитивних наслідків: збільшення вкладень у технологічне оновлення підприємств, розбудову інфраструктури, створення робочих місць, зростання попиту на висококваліфіковані кадри, переорієнтацію на виробництво товарів з високою часткою доданої вартості тощо.

Між тим реалізація політики імпортозаміщення продемонструвала суттєву розбіжність між початковими орієнтирами та фактичними результатами. Тоді як одні країни отримали в результаті інтенсивне багаторічне економічне зростання, в інших країнах ця політика зазнала повне фіаско.

Політика імпортозаміщення передбачає розвиток економіки переважно за рахунок внутрішніх ресурсів країни. Крім того, при виробництві товарів, орієнтованих на внутрішній ринок, складно отримати економію за рахунок обсягу виробництва. Тому для підтримки конкурентоспроможності локального товаровиробника часто застосовуються заходи обмеження конкуренції з боку імпортової продукції, зокрема, шляхом введення додаткових податків на товари, що імпортуються, і штучного завищення обмінного курсу національної валюти. Проте, до конкретних виявів політики імпортозаміщення коректніше відносити практику країн, що застосовували на додаток до інструментарію зовнішньоекономічної політики (або навіть замість нього) цілеспрямовані засоби внутрішньої економічної політики, а саме:

– вимоги щодо частки комплектуючих вітчизняного виробництва в товарі (як приклади, можна навести Австралію, де законодавчо було встановлено вимогу 85% комплектування автомобілів з продукції внутрішнього виробництва, або Китай, де надання преференцій підприємствам у спеціальних економічних зонах чітко пов'язане із розширенням використання місцевих комплектуючих);

– розміщення державного замовлення та здійснення державних закупівель насамперед на товари вітчизняного виробництва (зокрема такий інструмент був застосований у повоєнні десятиріччя у Франції та Італії, Китаї);

– пряме державне інвестування у пріоритетні галузі економіки, що потребують розвитку (Франція, Італія, Китай), або застосування механізмів субсидованого кредитування приватних інвестицій у такі галузі (Японія у 50 – 60-х років ХХ ст., Південна Корея, Тайвань, деякі з країн Латинської Америки);

– диференціація правового поля залежно від участі підприємств в імпортозаміщуючих чи імпортних операціях (зокрема, у Бразилії донедавна активно застосовували «закон подібного» («Law of Similars»), згідно з яким компанії, що імпортували товари, аналоги яких виготовлялися всередині країни, позбавлялися права доступу до державних кредитів, податкових привілеїв та права на участь в реалізації державних замовлень);

– додаткові адміністративні обмеження імпорту та умовність надання дозволів на імпорт (в Індії весь імпорт потребував ліцензування, причому для отримання ліцензії фірмам було необхідно надати листа від усіх потенційних виробників товару, в якому зазначалося б, чому вони не можуть задовольнити вказану специфікацію; в Колумбії дозвіл на імпорт сталі високого гатунку надавався лише після придбання покупцем певного обсягу металопродукату, виробленого на колумбійських заводах).

Більшість країн вважали за краще в ході індустріального розвитку спочатку зміцнити внутрішній ринок за допомогою політики імпортозаміщення, а потім перейти до моделі експортоорієнтованої економіки.

Усі країни, які пройшли стадію індустріалізації, зіткнулися з необхідністю впровадження політики імпортозаміщення. Країни Західної Європи і США уперше застосували цю стратегією в 1850 р. для підтримки власної промисловості [21, с. 46]. Таким чином, стратегія імпортозаміщення почала використовуватись в середині ХІХ ст., проте широкого поширення вона набула вже в середині ХХ ст. в країнах, що розвиваються.

Зокрема, політика імпортозаміщення використовувалась на першому етапі індустріалізації і передбачала скорочення несуттєвого імпорту і вивільнення в результаті цього іноземної валюти. Більшість країн, що розвиваються, розпочали із складання комплектуючих, а більш розвинуті на той час країни – із розвитку галузей по виробництву комплектуючих. І тільки небагато з більших НІС, такі як Індія, Бразилія і Південна Корея, створили галузі по виробництву капіталомістких товарів.

У сфері економічної політики імпортозаміщення супроводжувалося тарифною ескалацією. Ставки тарифів збільшувалися у міру просування від сировини і матеріалів через проміжні товари до стадії готової продукції. На готові продукти існують більш високі тарифи, ніж на проміжні товари. Це стимулювало розвиток складальних заводів, які були захищені від готової імпортової продукції високими тарифами.

Через нестачу ресурсів для інвестування політика імпортозаміщаючої індустріалізації зазвичай використовувала стимулювання інвестицій з боку транснаціональних компаній.

Найбільш яскраві приклади ефективної реалізації політики імпортозаміщення можна знайти в країнах Латинської Америки. В 1950-60-і роки країни, що розвиваються зіткнулися із звуженням своїх позицій на світових ринках первинних товарів та зростанням дефіциту платіжного балансу за поточними операціями. Крім того, держави були перетворені на сировинні придатки сильного сусіда (США), де домінували добувна промисловість і сільське господарство. У 50-х роках в цих державах був оголошений курс на імпортозаміщення. Політика проводилася шляхом збільшення митних зборів,

суворого валютного контролю, заниженого курсу національної валюти і квотування [22, с. 123]. В результаті цього, низка країн Латинської Америки за два десятиліття зуміла набути значного промислового потенціалу. Найбільш успішно ці механізми спрацювали у великих державах, оскільки невеликі країни обмежені невеликою кількістю споживачів, і тому сильніше страждають від неможливості економити на масштабі. Крайні показники продемонстрували Аргентина, Бразилія і Мексика.

Наприклад, Бразилія, використовуючи політику імпортозаміщення, зуміла створити найбільшу автомобільну промисловість (6 місце у світі, 1,5 – 1,7 млн. авто в рік), розвинути авіабудування, нафтовидобуток і аерокосмічний комплекс. З середини минулого століття в країні відбувалося зменшення частки сільського господарства у валовому національному продукті, на цей час в цій сфері зайнято менше третини усього економічно активного населення, хоча в 40-х роках цей показник досягав 85%. При цьому Бразилія самостійно забезпечує себе продовольством. Зараз же політика однієї з найбільших Латиноамериканських країн – Бразилії докорінно змінилася – тепер країна орієнтована на створення відкритої економіки та конкурентної боротьби на внутрішньому ринку, крім того, понижені імпорتنі тарифи [23, с. 125].

Аргентина, будучи на початку минулого століття лідером за експортом аграрної продукції в Латинській Америці, після Великої депресії прийшла до занепаду. І в 50-х країна взяла курс на імпортозаміщення в легких галузях. Це дозволило в три рази наростити обсяги промислового виробництва, і вже до початку 60-х частка промисловості в національному доході перевищувала частку сільського господарства більш ніж удвічі. Зросло виробництво сталі, автомобілів і енергії, крім того, значно збільшився притік іноземного капіталу в ключові галузі аргентинського господарства, особливо на підприємства м'ясопереробної промисловості і нафтопереробки.

Але найкращих результатів досягла Мексика – економічне диво 60-х рр. базувалося на політиці імпортозаміщення. За два десятиліття приріст ВВП країни жодного разу не був нижчий 7%, в цілому Латинська Америка

показувала в 60-ті роки в середньому зростання 6,5% (проти 1,8% в 30-40-х роках). Але найголовніше – до кінця 60-х рр. в трьох найбільших латиноамериканських країнах (Аргентині, Бразилії і Мексиці) на імпорту промислових товарів припадало тільки 10% платоспроможного попиту, решта вироблялася всередині країни [22, с. 125].

Але до кінця 70-х рр. курс на імпортозаміщення почав себе вичерпувати, і економічне зростання змінилося тривалою кризою. Перша фаза, що включала створення підприємств текстильної, швейної, шкіряної, взуттєвої, деревообробної, меблевої і ряду інших галузей, що виробляли споживчі товари коротко- і середньострокового користування, пройшла, і держави перейшли до розвитку споживчих і виробничих товарів довготривалого користування. Країни Латинської Америки надто захопилися заміщенням імпорту, що привело до обмеженості ринків збуту та значного зменшення експорту. У результаті до 1985 року тільки 25% експорту країн Латинської Америки припадало на обробну промисловість, оскільки їх товари часто виявлялися не конкурентоздатними. Підсумком став період криз, які Латинська Америка пережила в другій половині 70-х, в 80-х і 90-х років. Саме це дозволяє багатьом економістам говорити про провал політики імпортозаміщення. Проте можна для порівняння поглянути на країни Африки, які на початку минулого століття були приблизно в такому ж становищі. Вони відмовилися від політики протекціонізму і захисту ринків, погодившись із запропонованою доктриною відкритості. У результаті сьогодні рівень розвитку цих двох регіонів непорівнянний – Африка давно і безнадійно відстала.

Країни Південно-Східної Азії також демонстрували позитивні приклади застосування стратегій імпортозаміщення. Саме вони стали підґрунтям економічного розвитку держав, які згодом отримали назви «азійських тигрів». Розуміючи невідповідність за економічним потенціалом національних підприємств тим, що діють на світових ринках, уряди цих країн обережно поставилися до збільшення відкритості економік. Як правило, на початкових етапах розвитку з метою сприяння національному виробництву

застосовувалися бар'єри для імпорту, а у Південній Кореї і Тайвані високий рівень зовнішньоторговельної протекції зберігався до початку 80-х років. Після створення на базі політики протекціонізму стійких розвинених підприємств з ефективною економічною стратегією – «національних чемпіонів», здатних конкурувати на світових ринках, було здійснено поступовий перехід до експортної орієнтації та послаблення обмежень на імпорт. У 60-х роках було лібералізовано імпорт сировини та інвестиційних товарів, у 70-х – комплектуючих, у 80-х – споживчих товарів [24].

Молоді галузі спочатку були захищені протекціоністськими заходами, але після досягнення значної економії від масштабу бар'єри для імпортних товарів поступово прибиралися. Ті країни, які продовжували здійснювати протекціоністську політику в області імпортозаміщення, в цілому демонстрували нижчі темпи зростання. Країни Східної Азії доповнили теорію витіснення імпортних товарів одночасним розвитком, орієнтованим на експорт. Тобто були збережені ті ж протекціоністські заходи захисту вітчизняних виробників, але знівельований недолік обмеженості ринків збуту.

Зокрема, у Тайвані одним з головних орієнтирів першого чотирирічного плану (1953 – 1957 рр.) було визначено стратегію імпортозаміщення, яка створила підґрунтя для переходу у наступній чотирирічці до стратегії стимулювання експорту. У Південній Кореї завданнями першої п'ятирічки (1962 – 1967 рр.) також було визначено індустріалізацію, підвищення продуктивності сільського господарства, розвиток базових галузей та імпортозаміщення. З метою вирівнювання торговельного балансу Міністерство промисловості та зовнішньої торгівлі Південної Кореї у 60-х роках певний час практикувало видачу ліцензій на імпорт лише підприємствам-експортерам [21, с. 46].

Перший п'ятирічний план розвитку (1963 – 1967 рр.) у Туреччині було проголошено планом імпортозаміщуючої індустріалізації. Результати стратегії також виявилися позитивними. Середній темп зростання ВВП у 60 – 70-х роках ХХ ст. становив 7%, а промислового виробництва – 9% на рік [21, с. 47].

Водночас, на відміну від «тигрів» Південно-Східної Азії, у Туреччині не відбулося вчасної переорієнтації економічної стратегії на експортостимулювання. Питома вага експорту у ВВП залишалася невисокою, а стратегія імпортозаміщення не сприяла зменшенню залежності від імпорту внаслідок значних обсягів ввезення комплектуючих.

Таким чином, не відповідає дійсності поширена думка, що тільки і саме відкритість ринків вивела Східну Азію на новий економічний рівень. До 1997 року усі нові азіатські лідери (за винятком Гонконгу) вкидали величезні кошти на підтримку власного виробництва, митні збори складали в середньому 23,5% (для порівняння: в Латинській Америці цей показник дорівнював 28%), а нетарифні обмеження були в два рази вище, ніж в латиноамериканських країнах. Тобто було застосовано поєднання імпортозаміщуючої і експортоорієнтованої політик, коли випуск товарів коротко- і середньострокового користування всебічно підтримувався державою з метою заміщення імпорту, а важка промисловість орієнтувалася на експорт [24, 25]. Саме ця модель виявилася найбільш життєздатною і привела до ряду «економічних див» в 80 — 90-х роках минулого століття. Таким чином, впроваджуючи політику імпортозаміщення держава може досить успішно замінити імпортні товари в легких секторах економіки вітчизняними аналогами.

Водночас був би помилковим висновок щодо припинення світової практики здійснення політики, спрямованої на заміну частини імпортних товарів на вітчизняні. Досить показовим у цьому контексті є досвід застосування новітньої політики імпортозаміщення Сполученими Штатами Америки. В рамках такої політики уряд країни здійснює три комплекси програм, орієнтованих передусім на організаційне забезпечення та стимулювання розвитку імпортозаміщуючих виробництв [12]:

- 1) програма «Поширення інформації та налагодження зв'язків», яка спрямована на спрощення контактів між національними виробниками та місцевими споживачами, сприяння пошуку аналогів імпортної продукції, які

виробляються всередині країни, проведення виставок, торгових форумів, презентацій тощо;

2) програма «Купуй місцеве», спрямована на заохочення національних компаній та споживачів до придбання товарів місцевого виробництва, а також пріоритетні державні закупівлі товарів національного виробництва, для чого, поряд з іншим, передбачаються рекламні заходи, а також заохочення утворення місцевих бізнес-об'єднань;

3) програма «Промислове таргетування», що передбачає визначення компаній, на які покладатимуться завдання імпортозаміщення, здійснення економічного аналізу та кількісної оцінки перспектив імпортозаміщення, ресурсного забезпечення цього процесу – очікується, що ці компанії отримують стимули за рахунок додаткового інформаційного забезпечення та зменшення економічної невизначеності.

Узагальнюючи світовий досвід та ключові тенденції застосування стратегії імпортозаміщення у другій половині ХХ ст. та на початку ХХІ ст., можна виокремити базові принципи, дотримання яких забезпечувало її успішну реалізацію іноземними країнами [12, 21 – 26]:

1. Державна підтримка імпортозаміщуючих проектів (застосування політики гнучкого протекціонізму), зокрема шляхом створення державних банків, які відповідали за фінансування прикладних розробок у промисловому секторі; прямого державного субсидування найважливіших імпортозаміщуючих виробництв; зниження податкового навантаження на підприємства, що виробляють імпортозаміщуючу продукцію; застосування механізму митної політики. Так, у Японії на імпорт сировини, важкозаміщуваних товарів та технологій застосовуються низькі митні ставки, тоді як імпорт товарів з високою доданою вартістю та товарів кінцевого споживання обкладається високими митними ставками.

2. Імпортозаміщення має бути перехідним етапом у процесі реструктуризації економіки та використовуватися для пришвидшеної модернізації та розвитку нових напрямів у промисловості, після чого має

відбуватися послідовний перехід до експортоорієнтованої моделі розвитку, що обумовлено обмеженістю внутрішнього ринку та необхідністю забезпечення нових ринків збуту. Це передбачає поступове зниження державного протекціонізму та стимулювання розвитку конкуренції. Так, в Індії у другій половині 1950-х рр. політика імпортозаміщення була зосереджена на створенні низки високотехнологічних галузей у переробній промисловості, після чого у 1965 р. відбувся перехід до політики активної підтримки експорту. Аналогічним був досвід Південної Кореї, яка після реалізації політики імпортозаміщення у 1950-ті рр. перейшла до експортоорієнтованої політики на початку 1960-х рр. При цьому перехід до експортоорієнтованої моделі розвитку передбачає державну підтримку експорту продукції і включає пошук перспективних торговельних та інвестиційних партнерів, інформаційно-консультативні послуги; державне кредитування та страхування експортних операцій; маркетингову підтримку; покращення іміджу країни для більш успішного просування товарів на зовнішні ринки. Так, у Чилі, Чехії, Ірландії, Японії та в багатьох інших країнах було створено торговельно-інвестиційні агенції з метою маркетингової підтримки експортерів за кордоном під егідою торгово-промислових палат та надання підприємцям консультацій та послуг для отримання необхідної документації в режимі «єдиного вікна».

3. Здійснення імпортозаміщення має відбуватися у декількох найважливіших галузях, які мають певний рівень технологічної готовності та достатньо розвинену інфраструктуру. Так, у Південній Кореї одними з пріоритетних напрямів імпортозаміщення було обрано автомобілебудування та суднобудування; в Індії – фармацевтичний сектор та сектор ІКТ.

4. Забезпечення зростання продуктивності праці та конкурентоспроможності у промисловості за рахунок впровадження виробничих, організаційних та інших видів інновацій, нарощування обсягів випуску нової продукції як на основі вітчизняного науково-технічного і виробничо-технологічного потенціалу, так і шляхом закупки ліцензій на високі технології за кордоном. Така практика активно використовувалася під час

здійснення політики імпортозаміщення у Японії, яка завдяки залученню та послідовному вдосконаленню іноземних високих технологій створила низку конкурентоспроможних високотехнологічних галузей, ставши одним зі світових лідерів у виробництві високотехнологічної продукції.

5. Стимулювання технологічного імпорту, активізація залучення іноземних інвестицій у вигляді нових технологій та інноваційного менеджменту через локалізацію виробничих потужностей крупних іноземних ТНК, що наразі активно використовується у деяких країнах для реалізації стратегії імпортозаміщення у фармацевтичній галузі, де іноземні інвестори можуть розраховувати на суттєві преференції при державних закупівлях їхньої продукції.

Таким чином, досвід інших країн свідчить, що в процесі вибору проектів імпортозаміщення слід враховувати відповідність імпортозамінюючих товарів світовому технологічному рівню аналогічних товарів. Також доцільно орієнтуватися на: ступінь використання місцевих ресурсів і конкурентних переваг, перспективу опанування внутрішнього ринку, створення додаткових робочих місць, ефект в суміжних галузях. Більшість країн починали імпортозаміщення зі складання продукції на основі імпорту, проте успіх мали лише ті країни, які створили власне виробництво комплектуючих і готових товарів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ У ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз потенціалу та пріоритетних напрямів імпортозаміщення у промисловості України

Дослідження імпортозаміщення є гостро актуальним, оскільки Україна має дефіцит зовнішньоторговельного балансу, а обсяги експорту постійно падають. Проаналізуємо зовнішньоторговельний баланс України та стан щодо імпорту в цілому та товарів зокрема. Дефіцит ЗТБ у 2020 р. спостерігався у розмірі 0,256 млрд. дол. США, а у 2019 р. був аж 3,689 млрд. дол. США [27, 28]. Від'ємне сальдо у зовнішній торгівлі товарами завжди значно більше за розміром, і у 2019 р. становило 10,746 млрд. дол. США, у 2020 р. 4,878 млрд. дол. США (табл. 2.1).

Найвищий рівень дефіциту ЗТО був у 2008 р. (-13,29 млрд. дол. США всього, по товарах – 18,56 млрд. дол. США). Імпортується більшістю технологічна продукція та товари споживчого попиту [29].

У 2020 р. експорт товарів становив 49,213 млрд. дол. США, або 98,3% порівняно із 2019 р., імпорт – 54,091 млрд. дол., або 89,0%. Сальдо – 4,878 млрд. дол. (у 2019 р. сальдо – 10,746 млрд. дол.). Важливим показником, який свідчить про імпортозалежність, є коефіцієнт покриття експортом імпорту, який у 2020 р. становив 0,91 (у 2019 р. – 0,82).

У структурі вітчизняного імпорту найбільшу частку становлять (за даними 2020 р.) [29]:

- машини, обладнання та механізми – 21,3% (експорт 9,1%);
- засоби наземного транспорту – 10,6% (експорт 1,5%);
- нафта і продукти її перегонки – 14,3% (експорт 1,1%);
- продукти хімічної промисловості – 13,6% (експорт 4,1%).

Таблиця 2.1

Динаміка показників зовнішньої торгівлі України, млрд. дол. США [27, 28]

	Обсяг зовнішньої торгівлі	Експорт	Імпорт	Сальдо
Усього (товари і послуги)				
2000	33,17	18,06	15,11	2,95
2004	69,04	37,98	31,06	6,92
2005	79,43	40,36	39,07	1,29
2006	94,63	45,87	48,76	-2,89
2007	123,94	58,34	65,6	-7,26
2008	170,71	78,71	92	-13,29
2009	99,89	49,29	50,6	-1,31
2010	129,35	63,16	66,19	-3,03
2015	171,02	82,18	88,84	-6,66
2019	131,79	64,05	67,74	-3,69
2020	118,34	59,04	59,30	-0,26
Товари				
2000	28,53	14,57	13,96	0,61
2004	61,67	32,67	29,00	3,67
2005	70,37	34,23	36,14	-1,91
2006	83,41	38,37	45,04	-6,67
2007	109,92	49,30	60,62	-11,32
2008	152,50	66,97	85,53	-18,56
2009	85,12	39,69	45,43	-5,74
2010	112,14	51,40	60,74	-9,34
2015	151,00	68,39	82,61	-14,22
2019	110,86	50,06	60,80	-10,74
2020	103,3	49,21	54,09	-4,88

Частка промислової продукції вітчизняного виробництва у структурі внутрішнього споживання скорочується. Вона зазнає дедалі більшого тиску з боку аналогічних імпортованих товарів.

Нерозвиненість внутрішнього ринку, низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних виробників за утрудненості вдосконалення виробництв через несприятливий підприємницький та інвестиційний клімат призводять до втрати позитивного стимулюючого потенціалу, який міститься у зростанні внутрішнього споживчого попиту внаслідок зростання доходів населення. За таких умов збільшення купівельної спроможності населення породжує не відповідне зростання національного виробництва, а прискорене зростання імпорту споживчих товарів та відповідне погіршення стану торговельного балансу країни.

Найбільше у 2020 р. зріс імпорт за такими позиціями (додаток Б):

- судна – в 1,45 рази;
- різні промислові товари – на 25,7%;
- молоко, яйця – на 82%;
- продукти з м'яса, риби – 26,1%;
- овочі – на 23,6%.

Знизився імпорт машин, обладнання, механізмів (на 13,3%), нафта і продукти її перегонки (на 36,3%).

Аналіз географічної структури імпорту товарів в Україну дозволяє виявити зміни, що сталися у торговельних відносинах з різними регіонами світу, коло країн, виробники яких створюють найбільшу конкуренцію вітчизняним виробникам на внутрішньому ринку України. Зовнішньоторговельні операції у 2020 р. охоплювали партнерів із 234 країн світу. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2020 році наведена в додатку Б та таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2020 році [29]

Країни	Експорт			Імпорт			Сальдо
	млн.дол. США	у % до 2019	у % до загального обсягу	млн.дол. США	у % до 2019	у % до загального обсягу	
1	2	3	4	5	6	7	8
Усього	49212,9	98,3	100,0	54091,3	89,0	100,0	-4878,4
у тому числі							
Австрія	580,0	96,9	1,2	575,8	87,6	1,1	4,2
Азербайджан	346,9	86,6	0,7	318,5	84,0	0,6	28,4
Бангладеш	358,2	80,9	0,7	97,7	101,3	0,2	260,5
Бельгія	561,0	82,4	1,1	526,2	95,8	1,0	34,8
Білорусь	1335,3	86,2	2,7	2874,4	76,6	5,3	-1539,1
Болгарія	511,5	106,1	1,0	290,2	63,2	0,5	221,3
В'єтнам	184,3	193,1	0,4	460,3	106,9	0,9	-276,0
Греція	178,8	65,2	0,4	316,9	101,7	0,6	-138,1
Грузія	366,4	93,3	0,7	135,4	74,4	0,3	231,0
Данія	216,9	85,2	0,4	220,9	80,6	0,4	-4,0
Єгипет	1618,2	71,8	3,3	80,8	71,4	0,1	1537,4
Ізраїль	563,5	90,9	1,1	171,0	82,7	0,3	392,5
Індія	1972,1	97,4	4,0	721,5	97,3	1,3	1250,6

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8
Індонезія	735,6	100,1	1,5	278,0	94,0	0,5	457,6
Іспанія	1250,2	83,3	2,5	735,1	87,1	1,4	515,1
Італія	1928,9	79,7	3,9	2127,5	102,5	3,9	-198,6
Казахстан	336,1	91,6	0,7	424,4	94,2	0,8	-88,3
Китай	7112,7	198,0	14,5	8305,7	90,2	15,4	-1193,0
Литва	431,5	105,0	0,9	813,3	71,1	1,5	-381,8
Марокко	373,0	126,8	0,8	91,9	91,4	0,2	281,1
Нідерланди	1808,4	97,8	3,7	740,6	96,8	1,4	1067,8
Німеччина	2071,8	86,9	4,2	5338,0	89,2	9,9	-3266,2
Об'єднані Арабські Емірати	439,2	83,5	0,9	61,0	75,7	0,1	378,2
Польща	3273,1	99,3	6,7	4088,8	99,5	7,6	-815,7
Республіка Корея	351,5	93,5	0,7	497,5	109,1	0,9	-146,0
Республіка Молдова	679,7	93,6	1,4	74,1	81,2	0,1	605,6
РФ	2706,0	83,4	5,5	4542,4	65,0	8,4	-1836,4
Румунія	1081,0	107,5	2,2	683,8	105,9	1,3	397,2
Саудівська Аравія	719,0	96,6	1,5	101,9	58,2	0,2	617,1
Словаччина	446,8	63,0	0,9	875,5	134,3	1,6	-428,7
Сполучене Королівство Великої	666,9	106,2	1,4	817,3	106,1	1,5	-150,4
США	983,9	100,5	2,0	2955,4	90,0	5,5	-1971,5
Туреччина	2436,3	93,0	5,0	2415,0	102,5	4,5	21,3
Угорщина	1263,8	80,9	2,6	1214,4	97,1	2,2	49,4
Франція	592,5	99,3	1,2	1475,4	89,3	2,7	-882,9
Чехія	826,3	89,7	1,7	972,7	83,5	1,8	-146,4
Швейцарія	142,7	111,8	0,3	1166,0	73,2	2,2	-1023,3
Швеція	72,5	94,1	0,1	428,1	87,5	0,8	-355,6
Японія	181,8	72,7	0,4	1076,3	111,8	2,0	-894,5
У тому числі:							
Країни ЄС	18612,1	89,7	37,8	23456,9	93,8	43,4	-4844,8

В останні роки склалося від'ємне сальдо у торгівлі з країнами ЄС (-4,845 млрд. дол. США у 2020 р.), СНД, Америки, Австралії і Океанії, утримується

позитивний баланс лише у торгівлі з країнами Азії та Африки. Найбільше позитивне сальдо спостерігається з Нідерландами, Єгиптом та Індією.

Найбільші потоки імпорту у 2020 р. Україна отримала з країн: КНР (15,4%), Німеччина (9,9%), РФ (8,4%), Польща (7,6%), США (5,5%), Білорусь (5,3%), Туреччина (4,5%).

Частка країн Європи у географічній структурі імпорту товарів в Україну з 2011 по 2019 рр. зросла з 32,8 % до 37,8%, а в 2020 р. – до 43,4%. Основними партнерами є Німеччина, Польща, Італія, Франція.

Частка країн Азії у географічній структурі імпорту товарів в Україну зросла. Зокрема КНР нарощує присутність на ринках України (з 5% у 2005 р., 7,6% у 2011 р. до 15,4% у 2020 р.) [28, 29].

Географічна структура імпорту свідчить про зменшення частки імпорту з розвинутих країн та збільшення частки імпорту з транзитивних країн і країн, що розвиваються. Отже, техніко-економічний рівень значної частки імпортованих товарів є досяжним для України в разі активної реалізації нею політики імпортозаміщення.

Для діагностики потенціалу імпортозаміщення у промисловості України вважаємо за доцільне проаналізувати показники зовнішньої торгівлі в розрізі галузей переробної промисловості України.

Металургійний комплекс є базовою галуззю економіки України, оскільки забезпечує понад 25 % промислового виробництва і 34 % загального експорту товарів. В останні роки суттєво зросли обсяги внутрішнього споживання металопродукції, але темпи зростання внутрішнього споживання вітчизняної металопродукції значно відстають від темпів надходження імпортованої продукції. Аналіз показників динаміки імпорту металургійної продукції в Україну свідчить про залежність України від імпорту феросплавів та наукоємної продукції з високою доданою вартістю, такої як сталевий плаский прокат з покриттям, а також продукції з корозійностійкої неіржавіючої та легованої сталі.

Високий експортний потенціал має хімічна та нафтохімічна промисловість. Однак, у 2020 р. від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі продукцією хімічної промисловості склало -5311,3 млн. дол. США.

Ринок продукції хімічної промисловості в Україні характеризується значною залежністю від імпорту – частка імпорту продукції хімічної промисловості у загальній структурі товарного імпорту України у 2020 р. становила 13,6 %, що дещо менше, ніж у 2011 р. – 15,2 % [29]. В імпорті продукції хімічної промисловості найбільшими є частки продукції органічної хімії – полімерів, пластмас, каучуку, гуми, органічних хімічних сполук, а також фармацевтичної продукції.

Значний науково-технічний та інноваційний потенціал промисловості України зосереджено у машинобудуванні. Частка імпорту продукції машинобудівної промисловості у загальній структурі товарного імпорту України становила у середньому 24%. Найвагомими позиціями імпорту продукції машинобудівної промисловості в Україну є судна, легкові автомобілі, тепловидільні елементи для атомних електростанцій, вантажні автомобілі, трактори, комбайни зернозбиральні та ін. [28].

Ринок продукції харчової промисловості характеризується порівняно невисокою залежністю від імпорту – частка імпорту продукції цієї галузі у загальній структурі товарного імпорту України становила у середньому 3–5 %. Найвагомими позиціями імпорту продукції харчової промисловості до України були: какао та продукти з нього, тютюн та його замітники, жири та олії тваринного або рослинного походження [28].

Частка імпорту продукції легкої промисловості у загальній структурі товарного імпорту України становила у середньому 4 %. На внутрішньому ринку України фактично відбувається заміщення вітчизняної продукції легкої промисловості, орієнтованої на споживача, імпортними аналогами. Основними позиціями українського імпорту продукції легкої промисловості є одяг текстильний і трикотажний, взуття, хімічні штапельні волокна, бавовна, нитки, вата, текстильні матеріали, одяг та інші вироби [30].

Особливе місце у політиці імпортозаміщення належить паливно-енергетичному комплексу промисловості. Уповільнення в його модернізації може призвести до втрати промисловими галузями внутрішнього ринку, оскільки вітчизняна продукція через високу вартість енергоносіїв буде неконкурентоспроможною. Водночас, модернізація об'єктів паливно-енергетичного комплексу стане стимулюючим чинником технологічного переоснащення інших галузей промисловості.

В цілому, слід зазначити, що не у всіх галузях економіки України можна впровадити політику імпортозаміщення. Так, доцільно виокремити наступні групи галузей [31, с. 116 – 117]:

- галузі, імпорт за якими може бути заміщений українським виробництвом вже у короткостроковому періоді (наприклад, виробництво меблів замість експорту деревини, виробництво дитячого харчування, виробництво паперу тощо);

- галузі, розвиток яких у майбутньому можливий з частковим заміщенням імпорту за рахунок системного впровадження структурних зрушень, відстоювання та дотримання національних інтересів, цільової фінансово-податкової підтримки імпортозаміщення (наприклад, стимулювання розвитку в Україні альтернативної енергетики з метою зменшення енергетичної залежності від імпорту нафти та газу);

- галузі, де імпортозаміщення можливо реалізувати за рахунок створення на території України виробництв, аналогічних імпортованим, у тому числі із залученням іноземних інвестицій та компаній, налагодження на цій основі спільного виробництва (наприклад, зборки автомобілів);

- галузі, де заміщення імпорту потребує довгострокової цільової державної підтримки та уваги. Насамперед, йдеться про вітчизняне машинобудування та виробництво сучасного обладнання, устаткування національного походження (це вимагає залучення інтелектуального потенціалу нації, надання інституційно-правової, бюджетно-податкової та фінансово-кредитної підтримки).

Крім того, необхідно враховувати конкурентоспроможність тієї чи іншої галузі як на світовому, так і на внутрішньому ринку. Аналіз літературних та статистичних джерел дозволив сформувавши класифікацію галузей промисловості залежно від їх конкурентного потенціалу на внутрішньому та зовнішньому ринках (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Розподіл галузей вітчизняної економіки в залежності від внутрішнього та зовнішнього конкурентного потенціалу [20, с. 619]

Рівень	Конкурентний потенціал на світовому ринку	Конкурентний потенціал на внутрішньому ринку
Високий	Літакобудування, ракетно-космічна галузь, ВПК, суднобудування, металургія, харчова промисловість, хімічна промисловість	Машинобудування, ТЕК, сільське господарство, легка промисловість, харчова промисловість, туризм, транспорт, зв'язок
Середній	Туризм, транспорт, зв'язок	Виробництво деревини та виробів з деревини, автомобільна промисловість, хімічна промисловість, радіоелектроніка
Низький	Машинобудування, ТЕК, легка промисловість, сільське господарство, радіоелектроніка, автомобільна промисловість Виробництво з деревини та виробів з деревини	

Доцільним вважаємо розвиток імпортозамінних виробництв саме тих галузей, які мають високий рівень конкурентного потенціалу, успішно конкурують з імпортом на внутрішньому ринку та імпорт за якими може бути заміщений українським виробництвом вже у короткостроковому періоді. До галузей, що мають відповідні характеристики і є найбільш потенційно вигідними для реалізації імпортозаміщуючої стратегії, в першу чергу слід

віднести харчову промисловість, що виробляє товари на базі переробки вітчизняної сільськогосподарської продукції, та легку промисловість, у тому числі вироби зі шкіри [32]. При цьому перспективність даних напрямів імпортозаміщення обумовлюється також можливостями формування виробництв на базі місцевих ресурсів і сировини, що дозволяє понизити частку імпортних матеріалів, сировини і напівфабрикатів в структурі випуску і збільшити результативність зовнішньої торгівлі вітчизняною продукцією з позиції збалансованості експортно-імпортних потоків.

Відновлення функціонування легкої промисловості дозволить наситити внутрішній ринок якісними і доступними товарами, відтворити її потенціал як соціально орієнтованої, наукоємної галузі із швидким обігом капіталу, потужним кадровим забезпеченням і можливостями створення міжгалузевих зв'язків.

На внутрішньому ринку України фактично відбувається заміщення вітчизняної продукції легкої промисловості, орієнтованої на споживача, імпортними аналогами. Одяг, що випускається вітчизняними підприємствами, за оцінками Української асоціації підприємств легкої промисловості, займає лише 10-15 % ринку [33, с. 34].

Крім того, нереалізованим є потенціал виробництва взуття в Україні: виробничі потужності вітчизняної взуттєвої промисловості дають змогу виготовляти до 120 млн. пар щорічно, проте вони використовуються лише на 10 – 15 % [34, с. 77].

Перспективи розвитку металургійної галузі України значною мірою пов'язані з розширенням внутрішнього ринку за рахунок переорієнтації металургійних підприємств на задоволення внутрішніх потреб, а також зниження залежності від змін кон'юнктури на світових ринках. Україна має все необхідне для збільшення власного випуску продукції, яка сьогодні імпортується – значний природно-ресурсний, виробничий, науково-технічний і трудовий потенціали.

На даний час товарна структура металопродукції є здебільшого сировинною. Тому у металургійній промисловості перспективним є виробництво високотехнологічної продукції, зокрема, продуктів прямого відновлення залізних руд, листків плакованих з гальванічним покриттям та електролітичним оцинкуванням, прокату плаского з корозійностійкої нержавіючої сталі.

Крім того, вважаємо за доцільне розвиток виробництв тих видів продукції, імпорт яких має тенденцію до зростання протягом останніх років. Це, насамперед, виробництво феросплавів, силікомарганцю, феромарганцю та феросиліцію, частка імпорту яких на вітчизняному ринку становила 48% [35].

Важливим є розвиток внутрішнього ринку товарів хімічної та нафтохімічної галузі і реалізація активної політики щодо створення імпортозамінних виробництв, які сприятимуть нарощуванню випуску продукції з більшою часткою доданої вартості, дозволять інтенсифікувати процеси переробки базової хімічної продукції у кінцеву товарну продукцію виробничого та побутового призначення.

Номенклатура вітчизняної продукції хімічної промисловості свідчить про переважну спрямованість підприємств на виробництво сировинної продукції та недостатній розвиток виробництв продукції глибокої переробки, орієнтованої на кінцеве споживання. Фактично єдиним видом продукції поглибленої переробки, який виробляється підприємствами хімічної промисловості у значній кількості, є азотні добрива, вагомою складовою у виробництві яких є імпортний природний газ. Тому пріоритетними напрямками імпортозаміщення у хімічному та нафтохімічному виробництві слід вважати підгалузі, що виробляють високотехнологічну наукоємну продукцію – фармацевтичне виробництво, мікробіологічну промисловість, виробництво пластмас, поверхнево активних речовин (ПАР) та мийних засобів.

Значний потенціал розвитку імпортозаміщення має фармацевтична промисловість. Розвиток інноваційних та наукоємних виробництв у фармацевтичній галузі дозволить знизити імпортозалежність України від

фармацевтичної продукції та може стати важливою складовою формування потенціалу України як високотехнологічної держави [36].

В Україні виробництво високотехнологічної фармацевтичної продукції не розвинуте. Найважливішим напрямом розвитку вітчизняної фармацевтичної галузі вбачається налагодження власних високотехнологічних виробництв – сироваток та вакцин, антибіотиків, гормонів, а також препаратів на їхній основі.

Перспективним для України напрямом розвитку внутрішнього ринку є мікробіологічне виробництво – виробництво амінокислот, вітамінів, ферментних препаратів, інсектицидів, біологічно активних речовин тощо.

Значну частку імпорту високотехнологічної продукції хімічної промисловості становлять засоби захисту рослин. Вітчизняне виробництво інсектицидів та акарицидів становило лише 417 тонн, що є вкрай недостатнім для задоволення потреб внутрішнього ринку. Інші засоби захисту рослин в Україні фактично не виробляються. Це зумовлює постійне зростання обсягів імпорту гербіцидів, інсектицидів, фунгіцидів та інших засобів захисту рослин в Україну [37].

У машинобудуванні України зосереджено значний науково-технічний та інноваційний потенціал промисловості. Випереджаючий розвиток машинобудівної промисловості сприятиме розвитку внутрішнього ринку збуту споживчих та промислових товарів власного виробництва, створенню замкнених виробничих циклів, побудованих на коопераційних зв'язках між українськими підприємствами, що дозволить знизити імпортозалежність української економіки.

Значний потенціал імпортозаміщення міститься у вітчизняній автомобільній галузі. В останні роки на внутрішньому ринку продукції автомобілебудівної промисловості відмічається значне зростання співвідношення між імпортом і вітчизняним виробництвом, що загрожує втратою позицій вітчизняних виробників і занепадом вітчизняного автопрому взагалі [26].

Значний потенціал імпортозаміщення є у виробництві сільськогосподарської техніки (насамперед зернозбиральних комбайнів, тракторів сільськогосподарського призначення, сівалок, косарок та зубових борон), урахувавши те, що на сьогодні забезпечення аграрних підприємств сільськогосподарською технікою становить 45 % – 80 % від технологічної потреби [38].

Потенціал імпортозаміщення міститься також у виробництві складної побутової техніки тривалого користування. Таке виробництво в Україні обмежене холодильниками та пральними машинами, а задоволення внутрішнього попиту відбувається переважно за рахунок імпортних надходжень. Незадіяним сегментом є виробництво посудомийних машин, побутових кондиціонерів спліт-системи, прасок та пилососів в Україні, яке на сьогодні відсутнє [27].

Отже, не у всіх галузях економіки України можна впровадити політику імпортозаміщення. Доцільним вважаємо розвиток імпортозамінних виробництв саме тих галузей, які мають високий рівень конкурентного потенціалу, успішно конкурують з імпортом на внутрішньому ринку. Політика імпортозаміщення має бути спрямована на початковому етапі на розвиток підгалузей, які мають високий потенціал виробництва інноваційної продукції глибокої переробки, сировинну та технологічну базу для її виробництва та високий експортний потенціал. Потенціал імпортозаміщення міститься насамперед у підгалузях, які вже нині організаційно і технологічно готові скласти конкуренцію імпортним товарам на внутрішньому ринку. Крім того, вважаємо за доцільне розвиток виробництв тих видів продукції, імпорт яких має тенденцію до зростання протягом останніх років.

2.2 Аналіз та прогнозування рівня імпортозалежності галузей переробної промисловості

При виборі напрямку розвитку вітчизняного імпортозаміщуючого виробництва та, зокрема, галузей найбільш потенційно вигідних для реалізації імпортозаміщуючої стратегії, автором пропонується визначити інтегральний індекс імпортозалежності галузей переробної промисловості, що дасть змогу не тільки виявити найбільш залежні від імпорту галузі, але і зробити прогноз для імпортозалежності на основі ретроспективного аналізу.

Для цього автором пропонується використовувати методику аналогічну тій, що застосовується Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України для інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України та базується на комплексному аналізі основних індикаторів з використанням їхніх оптимальних, порогових та граничних значень [39].

Ступінь імпортозалежності вважаємо за доцільне визначити за певними індикаторами. Відбір множини індикаторів здійснювався з урахуванням світового досвіду та напрацювань українських вчених. У процесі проведеного дослідження було виявлено такий перелік індикаторів, які справляють найбільший вплив на інтегральний показник імпортозаміщення:

- частка імпорту у внутрішньому споживанні, %;
- відношення обсягу імпорту до обсягів реалізації вітчизняної продукції, %;
- відношення обсягу імпорту до обсягів виробництва вітчизняної продукції, разів;
- коефіцієнт покриття імпорту експортом, разів.

Кожен з індикаторів має своє граничне (найменше чи найбільше), порогове (яке бажано не перетинати) та оптимальне значення. Тому діапазон можливих значень кожного показника розбивається на 5 інтервалів: $[x_{гр}^H, x_{пор}^H)$, $[x_{пор}^H, x_{опт}^H)$, $[x_{опт}^H, x_{опт}^B]$, $(x_{опт}^B, x_{пор}^B]$, $(x_{пор}^B, x_{гр}^B]$,

де $x_{гр}^H, x_{гр}^B$ – економічно досяжні мінімальне та максимальне значення

індикатора, або нижня та верхня границі;

$x_{\text{пор}}^H, x_{\text{пор}}^B$ – порогові нижнє та верхнє значення індикатора, тобто значення, які бажано не перетинати;

$x_{\text{опт}}^H, x_{\text{опт}}^B$ – мінімальне та максимальне оптимальні значення індикатора, тобто інтервал оптимальних значень.

Значення $x_{\text{гр}}^H, x_{\text{пор}}^H, x_{\text{опт}}^H, x_{\text{опт}}^B, x_{\text{пор}}^B, x_{\text{гр}}^B$ та вибір вагових коефіцієнтів було визначено експертним методом, вони наведені у Додатку В.

Вихідні дані для розрахунку показників імпортозалежності сформовано зі статистичних даних Державної статистичної служби України [29]. На основі вихідної інформації розраховано відповідні показники для оцінки імпортозалежності переробної промисловості України.

На основі аналізу такого показника як частка імпорту у внутрішньому споживанні держави можна стверджувати, що частка імпортованої промислової продукції у структурі внутрішнього споживання з кожним роком збільшується.

Так, частка імпортованої продукції у 2019 р. склала 77,7 %, у 2020 р. – 79,9 % внутрішнього споживання продукції машинобудування, у хімічній та нафтохімічній промисловості – 73,4 % і 77,5%; металургійній промисловості – 31,9 % та 33,5 % відповідно. Загалом частка імпорту переробної промисловості у внутрішньому споживанні держави у 2020 році збільшилася у порівнянні з 2014 роком майже у 1,5 рази. Це пояснюється тим, що продукція зазначених секторів промисловості зазнає дедалі більшого тиску з боку аналогічних імпортних товарів.

Що стосується коефіцієнта покриття імпорту експортом, то по таким галузям, як хімічна та нафтохімічна промисловість, машинобудування та легка промисловість, він становить 0,5. Це означає, що товарів даних галузей імпортується в 2 рази більше, ніж експортується, що свідчить про наявність значного дисбалансу у зовнішній торгівлі вищезазначених галузей.

На наступному етапі здійснення інтегральної оцінки була проведена нормалізація показників – перехід від абсолютних до нормалізованих значень

індикаторів, що змінюються від 0 до 1. За межами інтервалу $[x_{гр}^H, x_{гр}^B]$ нормалізовані величини дорівнюють 0.

Відповідно по поданих граничних значень та проведених розрахунків можемо визначити значення кожного показника з врахуванням його вагомості в інтегральному індексі імпортозалежності галузі промисловості. Розрахунок інтегрального індикатора за кожною галуззю та в цілому по переробній промисловості здійснюється за формулою:

$$I = \sum_i a_i \cdot z_i \quad (2.1)$$

де a_i – вагові коефіцієнти, що визначають ступінь внеску i -го показника в інтегральний індекс; z_i – нормалізовані значення вхідних показників x_i .

Значення інтегрального індексу імпортозалежності знаходиться у проміжку від 0 до 1, при чому чим ближче показник до 1, тим менша імпортозалежність галузі, і навпаки, при наближенні до 0 імпортозалежність є найбільшою.

Зведені результати розрахунків імпортозалежності переробної промисловості по галузям наведено у табл. 2.4.

На основі розрахунку інтегрального індексу імпортозалежності можна зробити висновок про високу імпортозалежність галузей переробної промисловості, адже відповідний показник становить 0,375, при оптимальному значенні 1.

Крім того, аналізуючи імпортозалежність у період 2014 – 2020 рр., можна говорити про тенденцію погіршення цього показника у динаміці. В цілому для галузей переробної промисловості найбільш незадовільними є такі індикатори, як частка імпорту у внутрішньому споживанні держави та відношення обсягу імпорту до обсягів виробництва вітчизняної продукції.

В розрізі галузей найбільш імпортозалежними є хімічна та нафтохімічна промисловість (значення показника – 0,138), машинобудування (0,162) та металургійна промисловість (0,168). Найшвидші темпи погіршення показника спостерігаються у металургійній промисловості, де імпортозалежність

збільшилася у 2020 році у порівнянні з 2014 роком у 2,3 рази. Для вищезазначених галузей критичними є такі індикатори як відношення обсягу імпорту до обсягів реалізації вітчизняної продукції та відношення імпорту до обсягів виробництва вітчизняної продукції.

Таблиця 2.4

Зведені результати розрахунків імпортозалежності переробної промисловості по галузям

Металургійна промисловість							
Показники	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Інтегральний індекс імпортозалежності галузі	0,378	0,292	0,253	0,056	0,234	0,191	0,168
Хімічна та нафтохімічна промисловість							
Інтегральний індекс імпортозалежності галузі	0,192	0,178	0,158	0,144	0,105	0,112	0,138
Машинобудування							
Інтегральний індекс імпортозалежності галузі	0,126	0,111	0,117	0,112	0,207	0,197	0,162
Харчова промисловість							
Інтегральний індекс імпортозалежності галузі	0,468	0,435	0,454	0,515	0,457	0,475	0,623
Легка промисловість							
Інтегральний індекс імпортозалежності галузі	0,475	0,585	0,650	0,469	0,658	0,527	0,644
Загалом переробна промисловість							
Інтегральний індекс імпортозал. переробної промисловості	0,425	0,428	0,438	0,376	0,411	0,421	0,375

Примітка: розроблено автором

У легкій та харчовій промисловості навпаки спостерігається покращення показника імпортозалежності в динаміці, але все ж таки інтегральний індекс імпортозалежності знаходиться далеко не на оптимальному рівні, і становить 0,623 для харчової промисловості та 0,644 – для товарів легкої промисловості.

Вважаємо за потрібне здійснити прогнозування інтегрального індексу імпортозалежності для галузей промисловості за допомогою методу кореляційного аналізу. Результати проведеного оцінювання будуть корисними

при розробці стратегії імпортозаміщення та визначенні механізмів її забезпечення.

Основне завдання кореляційного методу полягає в аналізі статистичних даних для виявлення математичної залежності між досліджуваними ознаками і встановлення за допомогою коефіцієнтів кореляції порівняльної оцінки щільності взаємозв'язку, який має певний числовий вираз.

Кореляційно-регресійна модель взаємозв'язку являє собою рівняння регресії, яке у загальному вигляді записується наступним чином:

$$y_x = f(X) + \xi, \quad (2.2)$$

де y_x – теоретичні значення Y ; $f(X)$ – лінія регресії;

ξ – залишкова компонента.

Спочатку для аналізу сформуємо таблицю вихідних даних (табл. 2.5).

Після цього за допомогою критерія Фішера з максимально допустимою надійністю p перевіримо статистичні гіпотези про адекватність прийнятих економічних моделей статистичним даним, при цьому необхідна умова для адекватності моделі: $F_{\text{розрах}} > F_{\text{крит}}$.

Таблиця 2.5

Інтегральний індекс імпортозалежності в динаміці по галузям

Рік	№ періоду	Показник (інтегральний індекс імпортозалежності)					
		Металургійна промисловість	Хімічна та нафтохімічна промисловість	Машино-будування	Харчова промисловість	Легка промисловість	Загалом переробна промисловість
2014	1	0,378	0,192	0,126	0,468	0,475	0,425
2015	2	0,292	0,178	0,111	0,435	0,585	0,428
2016	3	0,253	0,158	0,117	0,454	0,650	0,438
2017	4	0,056	0,144	0,112	0,515	0,469	0,376
2018	5	0,234	0,105	0,207	0,457	0,658	0,411
2019	6	0,191	0,112	0,197	0,475	0,527	0,421
2020	7	0,168	0,138	0,162	0,623	0,644	0,375

Примітка: розроблено автором

Критичну точку розраховуємо за формулою:

$$F_{\text{крит}} = F_{\text{крит}}(\alpha, m, n - m - 1). \quad (2.3)$$

Розрахункове значення критерію Фішера визначимо за формулою:

$$F_{\text{роз}} = \frac{n - m - 1}{m} \cdot \frac{R^2}{1 - R^2} \quad (2.4)$$

Результати розрахунків подамо у вигляді таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Результати розрахунку статистичних гіпотез

Показники	Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації, R^2	Критичне значення критерію, $F_{\text{крит}}$	Розрахункове значення критерію, $F_{\text{роз}}$	Перевірка гіпотези	Надійність, p	Висновки
Інтегр. індекс імпортозал. металург. промисловості	$y = 0,0124x^2 - 0,1297x + 0,4949$	0,6298	3,35	3,40	+	0,76	Прогноз можливий
Інтегр. індекс імпортозал. хімічної та нафтохімічної промисловості	$y = 0,0034x^2 - 0,0398x + 0,2376$	0,8568	9,55	11,97	+	0,97	Прогноз можливий
Інтегр. індекс імпортозал. машинобудування	$y = 0,0133x + 0,0943$	0,4792	5,86	4,60	+	0,94	Прогноз можливий
Інтегр. індекс імпортозал. харчової промисловості	$y = 0,0079x^2 - 0,0434x + 0,5058$	0,6520	3,16	3,75	+	0,85	Прогноз можливий
Інтегр. індекс імпортозал. легкої промисловості	$y = 0,0143x + 0,5153$	0,1398	0,807	0,81	+	0,59	Прогноз можливий
Інтегр. індекс імпортозал. переробної промисловості	$y = -0,0069x + 0,4382$	0,3446	2,57	2,63	+	0,83	Прогноз можливий

Примітка: розроблено автором

Таким чином для кожної з галузей отримано оптимальніший вид рівняння регресії (лінійна та квадратична залежності) та визначено ступінь надійності для кожного рівняння. Всі економічні моделі адекватні прийнятим статистичним даним, тому на їх основі можна здійснювати економічний аналіз та знаходити значення прогнозу.

Отримана на основі кореляційного аналізу модель, враховуючи її достовірність та адекватність, дозволяє достовірно будувати прогнози та корегувати відповідно до них стратегію імпортозаміщення. Нам вдалося спрогнозувати інтегральний показник імпортозаміщення на 2021 р. Прогнозні значення інтегрального показника імпортозаміщення на 2021 р.: металургійна

промисловість – 0,2509, хімічна та нафтохімічна промисловість – 0,1368, машинобудування – 0,2007, харчова промисловість – 0,6642, легка промисловість – 0,6297, загалом переробна промисловість – 0,383.

З найбільшою надійною ймовірністю (більше 0,94) є прогноз показника по таким галузям як хімічна та нафтохімічна промисловості та машинобудування, з найменшою надійною ймовірністю (менше 0,6) – прогноз для інтегрального індексу імпортозаміщення для легкої промисловості. Відобразимо прогнозні розрахунки на графіку (рис. 2.1).

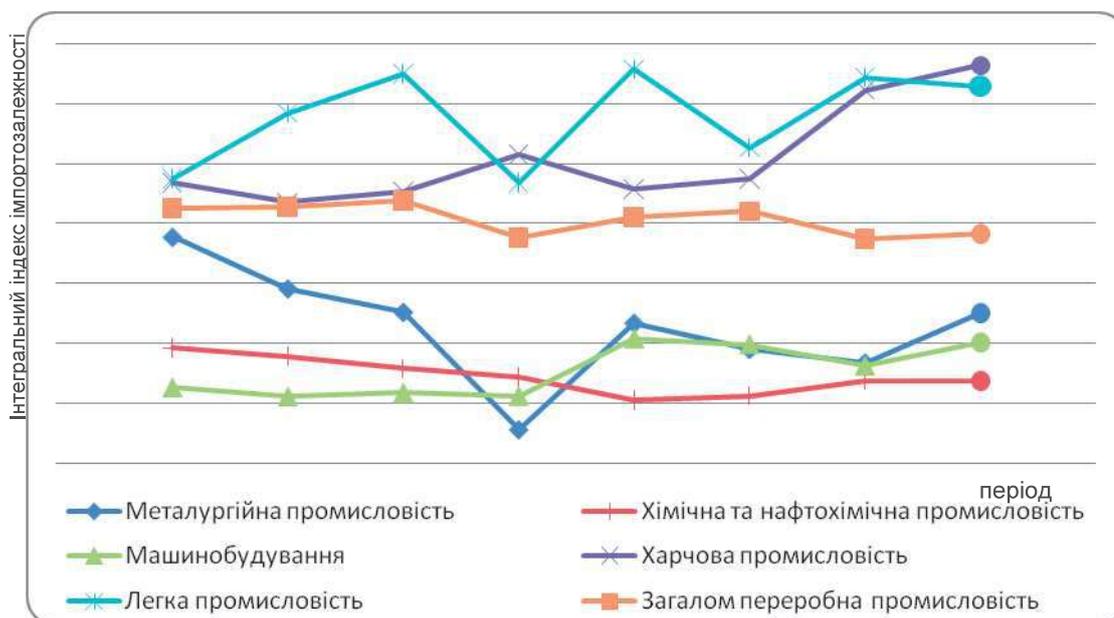

Рис. 2.1. Динаміка інтегрального індексу імпортозалежності у 2014 – 2020 рр. та прогнозні значення показника на 2021 р.

Примітка: розроблено автором

Ми бачимо, що прогнозні значення інтегрального індексу імпортозалежності мають позитивну тенденцію. Для підтримки цієї тенденції необхідно здійснювати відповідні заходи. Зокрема, державна політика щодо розвитку внутрішнього ринку і стимулювання імпортозаміщення повинна бути системною і забезпечувати збалансований розвиток промисловості з поступовим зниженням обсягів сировинних видів продукції та збільшенням обсягу випуску якісної і високотехнологічної продукції, розширенням асортименту, що приведе до зменшення залежності від імпорту.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ В УКРАЇНІ

3.1 Модель імпортозаміщення у контексті економічного розвитку України

Значне скорочення українського експорту в останні роки та втрата ринків збуту призводять до негативного стану зовнішньоторговельного балансу країни, дефіциту валютних коштів. З іншого боку, лібералізація зовнішньої торгівлі України зумовлює помітне витіснення товарів вітчизняного виробництва імпортом. Збереження такої моделі насичення ринку на перспективу гальмує якісні технологічні зміни в українській економіці, консервує становище низької продуктивності праці та високої енерго- та матеріалоємності виробництва, несе в собі загрозу зовнішньоекономічній безпеці країни. Це, в свою чергу, зумовлено низкою системних деформацій у промисловості, що стримують нарощування обсягів реалізації вітчизняної продукції на внутрішньому ринку.

Зокрема, основними проблемами у металургійній промисловості є висока енергоємність виробництва, неефективне споживання паливно-енергетичних ресурсів, що призводить до значних витрат природного газу, збільшуючи залежність галузі від імпорту енергоресурсів. Крім того, проблемою залишається високий ступінь зношеності основних фондів (до 70 – 80 %).

Високим ступенем присутності іноземного капіталу міжнародних ТНК характеризується вітчизняний ринок поверхнево активних речовин та мийних засобів. Провідні позиції на ринку поверхнево активних речовин та мийних засобів займають компанії Procter & Gamble (23 % ринку), Henkel (15 %). Частка інших виробників коливається від 5 до 15 %. Вітчизняні торговельні марки займають лише 1 – 4 % ринку [40, с. 227].

Основну частку вітчизняного ринку складають мийні засоби на основі синтетичних поверхнево активних речовин, які становлять значну екологічну небезпеку та є небезпечними для організму людини. Крім того, в Україні широко використовуються фосфатні пральні засоби, використання яких у розвинутих країнах заборонено на законодавчому рівні ще у 90-ті рр. Недоліки законодавства України у цій сфері призводять до того, що в Україну у значній кількості імпортуються шкідливі мийні засоби, заборонені в інших країнах.

Багато проблем існує для розвитку імпортозамінних виробництв автомобілебудування. Згідно з висновками спеціального розслідування Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, імпорт автомобілів до України завдає суттєвої шкоди українським автовиробникам. Вітчизняне автомобілебудування має відносно низький техніко-економічний рівень, слабо розвинуте виробництво комплектуючих. Автомобільна промисловість України залежить від імпорту комплектуючих через відсутність власних виробників комплектуючих прийнятної ціни і якості.

Проблемою виробництва сільськогосподарської техніки є невідповідність вітчизняної сільськогосподарської техніки сучасним вимогам аграрного виробництва. Сільськогосподарська техніка вітчизняного виробництва суттєво відстає за показниками паливної ефективності, ергономікою робочого місця та надійності у порівнянні з аналогами іноземного виробництва [41]. Так, іноземні аналоги забезпечують, порівняно з вітчизняними моделями, економію витрат палива у понад 7 разів більше, вимагають у 10 разів менше затрат праці та мають у 2 рази менші прямі експлуатаційні витрати. Рівень напрацювання на відмову у більшості сільськогосподарських технічних засобів вітчизняного виробництва у 10 – 12 разів нижчий від закордонних аналогів (10 – 12 та 120 годин відповідно) [42, с. 7].

Між вітчизняними виробниками сільськогосподарської техніки та імпортними моделями, що були у використанні існує значна конкуренція. Ціна такого імпорту може бути аналогічною ціні нової української техніки, проте

недовіра до вітчизняного виробника змушує споживачів надавати перевагу саме закордонним зразкам.

Зношений стан основних засобів підприємств сільськогосподарського машинобудування не дозволяє виготовляти продукцію належної якості. Зношеність обладнання у сільськогосподарському машинобудуванні в середньому складає 70 – 85 %, а його середній вік становить 30 – 35 років. При цьому, на оновлення застарілого обладнання у підгалузі щорічно витрачається 90 – 120 млн. грн. за потреби у 350 – 400 млн. грн. [43].

Значною перешкодою є недостатнє фінансування державних програм щодо підтримки сільськогосподарського машинобудування, а також неефективне використання коштів за ними. Проблемою є залежність виробництва тракторів та комбайнів в Україні від поставок імпортних комплектуючих. Так, при виробництві тракторів ХТЗ використовуються двигуни німецького та білоруського виробництва, ДП “Південмаш” використовує двигуни Мінського моторного заводу і т.д.

Значну проблему для вітчизняної легкої промисловості становить зношеність основних фондів на переважній більшості підприємств сягає 80 %.

Проблемою для вітчизняних підприємств легкої промисловості є залежність від імпорту сировини та матеріалів проміжного споживання (хімічних штапельних волокон, бавовни, ниток, тканин), що робить виробництво більш затратним, залежним від кон’юнктури світових цін на таку сировину і товари проміжного споживання, позначається на ціні кінцевого продукту, призводить до зниження його конкурентоспроможності на внутрішньому ринку в умовах широкого вибору дешевих імпортних товарів.

Проблемами взуттєвої промисловості є залежність від імпорту як обладнання, так і сировини та клеїв для виробництва взуття; зношені основні фонди на вітчизняних підприємствах з виробництва шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (40,9 % у 2019 р.); недостатня кількість кваліфікованих кадрів; недосконала система просування продукції, відсутність швидкої реакції на запити споживача й тенденції моди [34].

Значну проблему для вітчизняної легкої промисловості становить необхідність конкурувати з одягом та іншими виробами, що були у використанні. Поширеними є заниження митної вартості імпортованих товарів легкої промисловості, що утворює додаткові конкурентні переваги таким товарам на внутрішньому ринку, а також контрабанда та “сірий” імпорт.

Основними чинниками, які обумовлюють високу енергоємність промислового виробництва, визначаються наступні [44]:

- неефективне споживання паливно-енергетичних ресурсів, зокрема, внаслідок недотримання вимог до діючих технологій та обладнання;
- низький рівень впровадження енергоефективних технологій та обладнання;
- повільне впровадження інноваційних процесів у виробничій сфері, занепад галузевої науки та недієвість механізмів залучення потенціалу академічних інститутів для виконання прикладних розробок;
- високий рівень зношеності основних фондів у промисловості;
- високий рівень тінізації економіки України;
- недостатній рівень забезпечення власними вуглеводними ресурсами;
- недостатнє використання промислової переробки відходів, повільне впровадження альтернативної та відновлювальної енергетики.

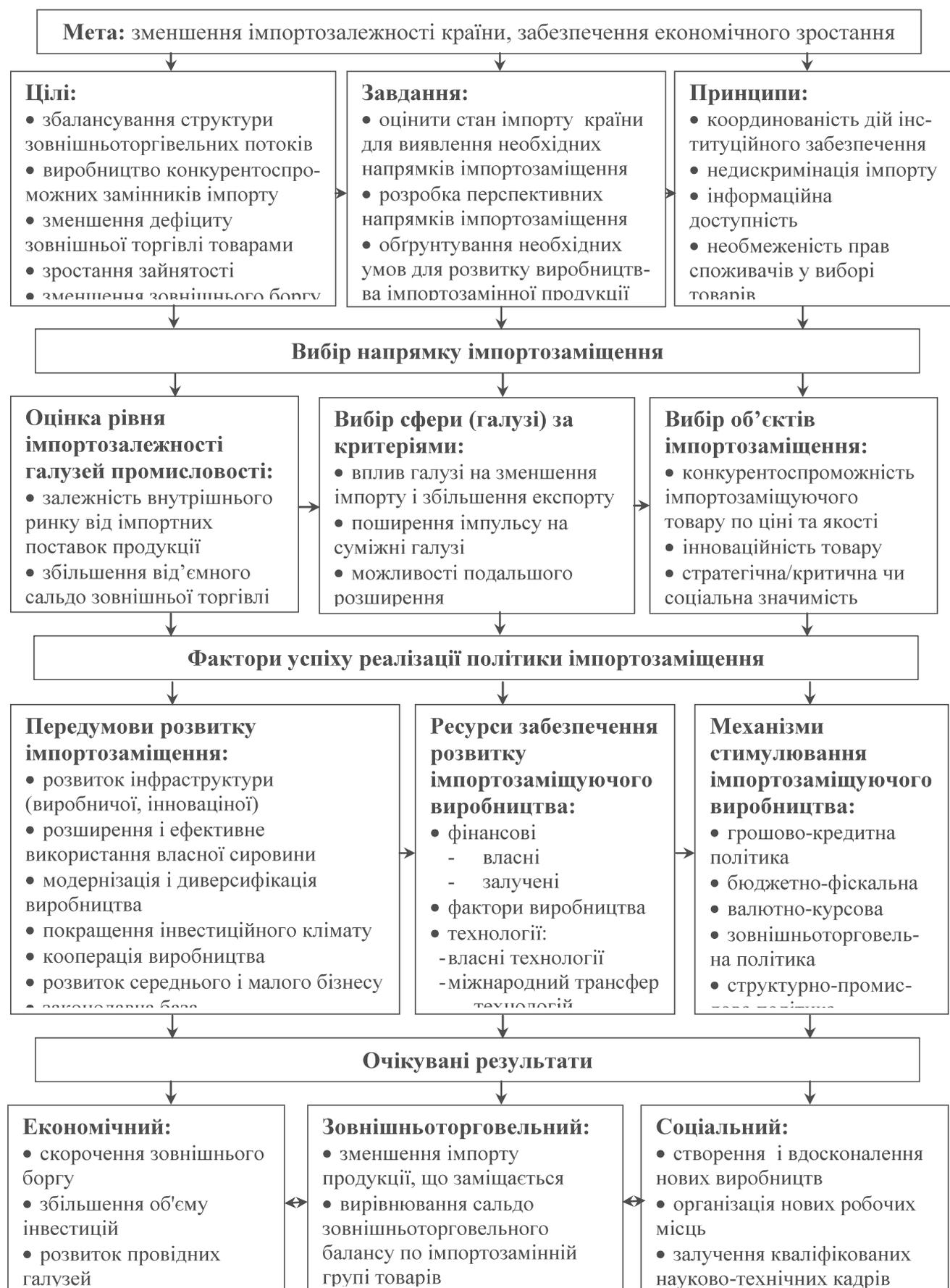
Отже, основними проблемами, що стримують та перешкоджають розвитку імпортозамінних виробництв у галузях промисловості є відсутність інноваційних зрушень у галузях, високий ступінь зношеності основних фондів та неефективне використання виробничих потужностей, скорочення іноземного інвестування, недостатній рівень бюджетного фінансування державних програм розвитку та підтримки імпортозамінних виробництв, відсутність ефективного співробітництва між державою, бізнесом та наукою у сфері створення повних технологічних циклів виробництва, недостатня підтримка науково-дослідних робіт і розробок та відсутність реальних інноваційних зрушень, залежність виробництва від поставок імпортних комплектуючих, сировини та матеріалів

проміжного споживання через відсутність власних виробництв аналогічних товарів прийнятної ціни і якості, зростаючі екологічні проблеми, високий ступінь присутності іноземного капіталу міжнародних ТНК, недоліки у законодавчій базі, недостатня кількість кваліфікованих кадрів та низький рівень продуктивності праці, недосконала система просування продукції та нерозвиненість ринків збуту, високу енергоємність промислового виробництва.

Ефективним механізмом скорочення дефіциту зовнішньоторговельного балансу, зменшення загрози економічній безпеці країни та національним товаровиробникам повинна стати модель імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України (рис. 3.1).

Розроблена стратегічна модель імпортозаміщення включає в себе цілі, завдання та принципи політики імпортозаміщення, спрямовані на розробку перспективних і обґрунтування необхідних умов для розвитку виробництва імпортозаміщуючої продукції. Зокрема, основними цілями вважаємо збалансування структури зовнішньоторгівельних потоків, виробництво конкурентоспроможних замінників імпорту, зменшення дефіциту зовнішньої торгівлі товарами, зростання зайнятості та зменшення зовнішнього боргу. В свою чергу, основними завданнями виступають оцінка стану імпорту країни для виявлення необхідних напрямків імпортозаміщення, розробка перспективних напрямків імпортозаміщення та обґрунтування необхідних умов для розвитку виробництва імпортозамінної продукції на основі дотримання таких принципів як координованість дій інституційного забезпечення, недискримінація імпорту, інформаційна доступність, необмеженість прав споживачів у виборі товарів.

В рамках розробленої моделі визначено критерії вибору напрямів розвитку імпортозаміщення в процесі подолання структурних дисбалансів виробництва та зовнішньої торгівлі України, які в себе включають оцінку рівня імпортозалежностей галузей промисловості на основі визначення ступеню залежності внутрішнього ринку від імпортних поставок продукції та оцінки швидкості збільшення від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі.

Рис. 3.1 Основні елементи стратегічної моделі імпортозаміщення

Примітка: розроблено автором

При цьому доцільно враховувати вплив галузі на зменшення імпорту і збільшення експорту, можливість поширення імпульсу на суміжні галузі та подальше розширення галузі, конкурентоспроможність імпортозаміщуючого товару по ціні та якості, інноваційність товару, його стратегічну/критичну та соціальну значимість.

Одним із факторів успіху реалізації політики імпортозаміщення вважаємо формування передумов розвитку імпортозаміщення, до яких належать: модернізація і диверсифікація виробництва; розвиток виробничої та інноваційної інфраструктури; ефективне використання власної та імпортової сировини; покращення інвестиційного клімату; кооперація виробництва; розвиток середнього і малого бізнесу; стимулювання споживання імпортозамінної продукції; застосування регуляторних заходів; державно-приватне партнерство; законодавче забезпечення; залучення виробничих та фінансових ресурсів; формування механізмів щодо стимулювання імпортозамінного виробництва.

На наш погляд, основним завданням стратегії структурних зрушень на сучасному етапі має стати максимальне спрямування ресурсів національної економічної системи на потреби її розвитку й удосконалення. До можливостей залучення фінансових ресурсів для розвитку імпортозамінного виробництва можна віднести: власні кошти підприємств; банківські кредити; кошти інституту спільного інвестування; недержавне інвестування на основі державно-приватного партнерства; дольова участь держави у фінансуванні на етапі запуску важливих імпортозаміщуючих проектів; використання первинного розміщення паперів у формі відкритого лістингу на міжнародних фондових біржах; прямі іноземні інвестиції; міжнародні кредити.

З огляду на розвиток імпортозаміщення на основі застосування власної сировини найбільш ефективними напрямками імпортозаміщення є формування виробництв на основі місцевих ресурсів і сировини, що дозволяє знизити частку імпортованих матеріалів, сировини, напівфабрикатів в структурі випуску і збалансувати експортно-імпортні потоки.

Оскільки внутрішній попит є одним з базових ресурсів економічного розвитку, завданням імпортової політики держави має стати оптимізація розподілу цього попиту між продукцією національних товаровиробників та імпортованими товарами. Зазвичай встановлення такого співвідношення відбувається в процесі конкурентної боротьби на внутрішньому ринку в умовах лібералізованої економіки. Проте визначення оптимальної з погляду ефективності використання національних ресурсів пропорції потребує досконалих умов конкуренції, які є важко досяжними навіть у відносинах між високорозвинутими країнами світу з усталеною економікою. В умовах України конкурентоспроможність національних економічних суб'єктів перебуває під пресом низки макроекономічних та позаекономічних чинників, які виключають досконалість умов конкуренції.

Для реалізації концепції імпортозаміщення необхідно поглибити механізми стимулювання імпортозамінного виробництва, що включають інструменти грошово-кредитної, фіскальної, валютно-курсової та зовнішньоторговельної політики.

Інструменти торговельної політики повинні передбачати розширення застосування нетарифних методів регулювання, в межах міжнародних регуляторних вимог (дозволених СОТ), зокрема ліцензування, сертифікації, технічних регламентів, фітосанітарних норм, екологічних заходів. Необхідним є запровадження пільг щодо сплати ввізного мита на обладнання та устаткування, що не виробляються в Україні, і використовуються при реалізації проектів імпортозаміщення. Для захисту внутрішнього ринку від неякісного імпорту потрібно використовувати протекціоністські заходи, передбачені нормами СОТ.

Валютно-курсову політику потрібно спрямовувати на стабільність валютного курсу, що забезпечить запобігання різких коливань споживчих цін.

Промислова політика повинна бути спрямована на вертикальне імпортозаміщення з переходом до випуску високотехнологічних товарів. Стратегія розвитку промисловості має бути орієнтована на структурні

зрушення економіки, виходячи із власних ресурсів і виявлених диспропорцій та формування пріоритетів структурних змін в контексті задоволення потреб суспільства.

Для стимулювання використання продукції вітчизняного виробництва необхідним є впровадження економічних та моральних стимулів у вигляді пільгових кредитів на закупівлю продукції вітчизняного виробництва та поширення бонусної системи платежів у вигляді додаткової винагороди, що надається постійним покупцям.

Стратегічно ефективними вважаємо також заходи економічного протекціонізму, що які включають в себе засоби державної політики щодо забезпечення умов рівноправної конкуренції на внутрішньому ринку України.

Створення умов для добросовісної конкуренції на внутрішньому ринку дає змогу «кристалізувати» ефективні імпортозаміщуючі виробництва навіть без упровадження особливих тарифних та нетарифних обмежень імпорту. Крім того, пріоритетом політики економічного протекціонізму має стати стимулювання інноваційної діяльності як одного з визначальних чинників отримання конкурентних переваг у сучасній економіці: створення сприятливих інституційних, економічних та інформаційних умов для інноваційної діяльності, здійснення державної промислової та інвестиційної політики, спрямованої на активізацію нововведень як пріоритетної складової загальної стратегії соціально-економічного розвитку держави та конкурентних стратегій суб'єктів господарювання, послідовне збільшення сукупного попиту, вдосконалення інфраструктури ринків з метою підвищення питомої ваги складних, наукомістких продуктів в особистому та виробничому споживанні.

Перспективним напрямом удосконалення конкурентного середовища є диверсифікація організаційних форм функціонування національної економіки шляхом забезпечення співпраці малих, середніх та великих підприємств, підтримки провідних великих підприємств та об'єднань, які мають змогу реалізувати загальнодержавні інноваційні пріоритети, розвитку науково-виробничої кооперації, венчурного бізнесу, промислово-фінансової інтеграції, в

тому числі на міжнародному рівні. Значний потенціал має впровадження складових мережевої економіки через формування горизонтально та вертикально інтегрованих виробничо-збутових кластерів, розвиток інших видів стійких міжкорпоративних зв'язків.

Розвиток імпортозаміщення дасть можливість оптимізувати структуру промисловості у напрямі підвищення питомої ваги секторів з виробництва продукції поглибленої переробки та кінцевого споживання з високою доданою вартістю. Формування ефективної структури виробництва сприятиме збалансуванню експортно-імпортних товарних потоків. Стимулювання імпортозаміщення зумовлюватиме оптимізацію структури імпорту в напрямі зростання частки товарів соціального спрямування, зокрема легкої, харчової промисловості та наукомістких товарів.

Крім того, позитивними результатами від реалізації стратегії імпортозаміщення мають стати одночасно економічний, зовнішньоторговельний і соціальний ефекти. Економічний ефект характеризується: скороченням зовнішнього боргу, збільшенням об'єму інвестицій, розвитком провідних галузей; зовнішньоторговельний – зменшенням імпорту продукції, що заміщається, вирівнюванням сальдо зовнішньоторговельного балансу по імпортозамінній групі товарів; соціальний – створенням і вдосконаленням нових виробництв, організацією нових робочих місць, залученням кваліфікованих науково-технічних кадрів.

Отже, запропонована стратегічна модель імпортозаміщення передбачає створення сприятливих передумов для розвитку імпортозамінного виробництва, виробниче та фінансове забезпечення, застосування інструментів економічної політики, посилення коопераційних зв'язків та розширення сучасних форм міжнародного співробітництва.

Реалізація даної моделі дасть можливість оптимізувати структуру виробництва в напрямі нарощування виробництва високотехнологічної продукції та продукції соціального спрямування. Скорочення імпорту продукції з високою доданою вартістю та товарів кінцевого споживання за рахунок

власного виробництва сприятиме зменшенню дефіциту зовнішньої торгівлі товарами.

3.2 Пріоритети та інструменти політики імпортозаміщення

Для успішної реалізації моделі імпортозаміщення необхідними є оперативне реагування та формування відповідної політики імпортозаміщення, яка б узгоджувалась з пріоритетами модернізації промисловості України.

Державна політика щодо розвитку внутрішнього ринку і стимулювання імпортозаміщення повинна бути системною, комплексною і забезпечувати збалансований розвиток промисловості з поступовим зниженням обсягів сировинних видів продукції та збільшенням обсягу випуску якісної і високотехнологічної продукції, розширенням асортименту, що приведе до зменшення залежності від імпорту.

Зважаючи на те, що розвиток сектору високотехнологічних виробництв вимагає значних приватних інвестицій, зусилля держави мають бути спрямовані на розроблення механізмів комерціалізації наукових розробок шляхом конкурсного відбору інноваційних проектів, створення бізнес-інкубаторів для проведення лабораторних та клінічних досліджень обраних інноваційних продуктів, та створення нових інноваційних компаній із залученням приватного капіталу.

Виробництво екологічно небезпечних речовин (наприклад, пластмас) вимагає розроблення механізмів державної політики щодо підвищення екологічних вимог до виробників, які наразі в Україні є нижчими за європейські стандарти; впровадження нових енергозберігаючих технологій; залучення приватних інвестицій. Зокрема, найважливішими пріоритетами імпортозаміщення на вітчизняному ринку мийних засобів мають бути обмеження імпорту шкідливих поверхнево активних речовин в Україну, законодавча заборона використання фосфатних мийних засобів та розвиток

вітчизняного сегменту екологічно безпечних мийних засобів та натуральних поверхнево активних речовин.

Державна політика розвитку галузі легкої промисловості в Україні має бути спрямована на:

- застосування антидемпінгових та інших спеціальних заходів щодо імпортованих товарів легкої промисловості з високим рівнем доданої вартості з метою захисту вітчизняного ринку від недобросовісної конкуренції;
- створення умов для ефективного функціонування підприємств легкої промисловості, популяризація вітчизняних товарів;
- стимулювання розвитку сировинної та технічної бази легкої промисловості;
- реалізацію ефективної митно-тарифної політики з метою захисту вітчизняного виробника товарів легкої промисловості;
- забезпечення державної підтримки крупних інноваційних проектів з розвитку галузі, насамперед у сфері виробництва високотехнологічного обладнання та сучасних матеріалів.

Загалом, основні пріоритети імпортозаміщення у промисловості мають полягати у наступному.

1. Захист вітчизняного ринку від недобросовісної конкуренції та неякісного імпорту, а також обмеження імпорту продукції, яка може виготовлятися в Україні, шляхом застосування спеціальних заходів відповідно до міжнародних договорів, угод і правил СОТ. Для цього необхідно:

- проводити моніторинг імпорту промислових товарів в Україну з метою виявлення випадків неконкурентних дій, які можуть заподіяти значну шкоду національному товаровиробнику, і у разі потреби, вводити запобіжні бар'єри, проводити розслідування і вживати спеціальні заходи, передбачені Законами України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» [45], «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» [46];
- запровадити спеціальний митний контроль за ввезенням екологічно

небезпечної продукції на територію України та дотриманням правил екологічної сертифікації та стандартизації імпортованих товарів; посилити відповідальність за порушення п. 2 ст. 17 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [47] щодо імпорту екологічно небезпечної продукції;

– сприяти створенню системи захисту внутрішнього ринку від контрабандного ввозу товарів шляхом активізації Державною митною службою України оперативно-профілактичних заходів щодо виявлення незаконного обігу продукції;

– переглянути систему квот на імпортовану продукцію, насамперед ту, яка може бути виготовлена в Україні, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції та її захисту від іноземних конкурентів;

– забезпечити жорсткий контроль якості імпортованих товарів з метою недопущення на внутрішній ринок неякісної продукції та збільшення присутності вітчизняних виробників у роздрібних торговельних мережах;

– обмежувати імпорт товарів легкої промисловості, що були у використанні, шляхом введення обов'язкових санітарно-гігієнічних перевірок їх відповідності діючим регламентам та нормативам, а також розроблення законопроекту щодо внесення змін до Податкового кодексу України в частині віднесення до бази оподаткування прибутку від реалізації товарів, що були у користуванні.

2. Стимулювання технологічного імпорту, передусім машин і обладнання, обмеження припливу морально застарілих технологій, активізація залучення іноземних інвестицій у вигляді нових технологій та інноваційного менеджменту. Для цього необхідно:

– опрацювати питання щодо звільнення від сплати ввізного мита та ПДВ при ввезенні в Україну сировини, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів, які не виробляються в Україні, але необхідні для технологічного переоснащення вітчизняних підприємств;

– забезпечити вдосконалення державного регулювання міжнародного трансферу технологій у напрямку попередження припливу морально застарілих технологій до підприємств промисловості, що знаходяться в державній власності, шляхом проведення державної експертизи технологічних рішень, що надходять з-за кордону, на основі перевірки новизни, ефективності, рівня безпеки та інших характеристик іноземної технології;

– сприяти налагодженню науково-технічних зв'язків українських виробників з провідними зарубіжними виробниками, для чого слід посилити поінформованість провідних світових корпорацій про науково-технологічні і виробничі можливості України шляхом розроблення і затвердження переліку міжнародних виставково-ярмаркових заходів, що проводяться за кордоном, у яких вітчизняні підприємства можуть брати участь з частковим фінансуванням витрат за рахунок коштів Державного бюджету;

– здійснювати розроблення пілотних проектів з розширення масштабів лабораторних розробок, створення інновацій і нових продуктів у високотехнологічних секторах української промисловості із залученням провідних українських виробників, а також вітчизняних та іноземних експертів;

– внести зміни до Закону України «Про інвестиційну діяльність» [48] у частині забезпечення надання державних гарантій прав іноземних інвесторів та захисту інвестицій стосовно визначення органів державної влади, які відповідатимуть за виплати компенсацій та відшкодування збитків іноземним інвесторам, а також стосовно конкретизації джерел та строків цих виплат.

3. Стимулювання внутрішнього виробництва і збуту продукції, що сприятиме наповненню внутрішнього ринку якісними товарами.

Для цього необхідно:

– впровадити постійно діючу систему оцінки якості та споживчих показників вітчизняної продукції і зарубіжних аналогів, своєчасно виявляти причини низьких конкурентних позицій вітчизняних виробників та розробляти пропозиції по їх усуненню [49, с. 23];

– удосконалити інфраструктуру реалізації продукції вітчизняної

промисловості, налагоджувати взаємодію виробників з представниками торговельної мережі, сприяти розвитку оптової торгівлі (у т. ч. сезонною продукцією), розробити і впроваджувати системи моніторингу та прогнозування кон'юнктури внутрішнього ринку;

– розробити Програму модернізації інфраструктури реального сектору економіки, в якій, зокрема, необхідно передбачити заходи щодо заміни і оновлення зношеного металофонду з використанням вітчизняної металопродукції;

– затвердити єдині стандарти якості, пакування, етикетування та маркування харчових продуктів (зокрема, продукції дитячого харчування) у відповідності з міжнародними нормами, а також запроваджувати на підприємствах харчової галузі системи управління безпечністю харчових продуктів;

– розвивати мережеву співпрацю шляхом створення вертикально та горизонтально інтегрованих структур між підприємствами промисловості, науково-дослідними організаціями та торговими мережами, що сприятиме більш ефективному використанню виробничих потужностей, створенню замкнених ланцюгів виробництва, появи на ринку інноваційної продукції з поліпшеними якістьми;

– стимулювати розширення виробництва традиційної для України сировини – льону, вовни, хімічних волокон, натуральної шкіри. Інституціональною основою вдосконалення організаційної і виробничої структури галузі можуть стати міжгалузеві кластери з участю наукових і виробничих підприємств аграрного і хімічного комплексів [50].

4. Проведення дієвої державної політики підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів, активізації енергозбереження, сприяння інвестуванню енергетики й здійснення інших заходів, пов'язаних зі зниженням матеріалоемності виробництва, забезпечення економічно доцільного й технічно можливого росту питомої ваги власних енергетичних ресурсів, включаючи нетрадиційні та відновлювальні джерела енергії, а також місцеві джерела

палива та енергії, у формуванні паливно-енергетичного балансу країни для зниження енергоємності ВВП і зменшення залежності забезпечення енергоносіями вітчизняних споживачів від їхнього імпорту [51]. Політику енергоефективності і енергозбереження в Україні слід здійснювати за наступними пріоритетними напрямками:

- оптимізувати кількість та зміст державних цільових і бюджетних програм фінансування науково-технічних робіт, що спрямовані на розроблення та впровадження у промисловості матеріало-, енерго- та ресурсозберігаючих технологій та устаткування;

- здійснювати аналіз ефективності енергоспоживання та резервів енергозбереження у промисловості;

- розробити та реалізовувати пілотні інвестиційно-інноваційні проекти, спрямовані на зменшення витрат паливно-енергетичних ресурсів і впровадження новітніх технологій;

- створювати сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій для реалізації політики енергоефективності та енергозбереження в промисловості;

- поширювати практику проведення виставок-ярмарків енергозберігаючого обладнання і технологій, з пріоритетною орієнтацією на застосування у малому бізнесі та побуті;

- стимулювати впровадження маловідходних і безвідходних технологій, використання вторинних ресурсів (у т. ч. за рахунок переробки відходів промислового і побутового походження);

- стимулювати залучення коштів міжнародних організацій, інвестицій і кредитних ресурсів іноземних інвесторів для проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у сфері виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива;

- стимулювати впровадження енергозберігаючих проектів у промисловості шляхом використання передбачених податкових пільг при закупівлі сучасного енергозберігаючого обладнання; укладання угод щодо отримання податкового кредиту на частину прибутку, що спрямовується на

інвестування енергоефективних технологій; відкриття спеціальних кредитних ліній у вітчизняних банках для фінансування реконструкції та модернізації промислового обладнання;

– здійснювати комплексну модернізацію теплової енергетики, що передбачає технічне переоснащення та заміну енергоблоків теплоелектроцентралей, що працюють на природному газі, новими генеруючими установками з використанням сучасних екологічних технологій спалювання вугілля [52];

– розробити спеціальні програми стимулювання впровадження енергоефективних технологій та ощадливого споживання енергетичних ресурсів у промисловості, виробництва альтернативних видів палива, залучати на ці цілі міжнародну технічну допомогу, інвестиції і кредитні ресурси іноземних інвесторів.

5. Удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку промисловості шляхом розроблення та затвердження стратегічних програмних документів за пріоритетними напрямками розвитку, а також забезпечення їхнього конання, що сприятиме формуванню послідовної та виваженої промислової політики та забезпечить ефективні важелі державного впливу на впровадження імпортозаміщуючих проектів у промисловості.

Зокрема, у металургійній промисловості необхідно:

– передбачити механізми створення імпортозамінних виробництв за рахунок розвитку інноваційної інфраструктури та науково-технічного забезпечення галузі, комерціалізації наукових розробок, налагодження ефективного співробітництва між державою, бізнесом та наукою у сфері створення повних технологічних циклів виробництва, більш повного залучення приватних інвестицій;

– посилити роль держави як системного координатора імпортозаміщення шляхом узгодження програм розвитку металоспоживаючих галузей економіки з можливостями металургії для збалансування структури внутрішнього попиту і виробництва металопродукції [53].

У машинобудуванні:

- передбачити заходи щодо збільшення номенклатури імпортозамінної машинобудівної продукції, підвищення рівня науково-технічних розробок у машинобудуванні, зростання інноваційної активності машинобудівних підприємств, створення умов для збільшення обсягів випуску високотехнологічної продукції;

- урахувати необхідність максимальної локалізації виробництва сільськогосподарської техніки на вітчизняних підприємствах, системного розвитку вітчизняних потужностей машинобудування для агропромислового комплексу і забезпечення сільськогосподарських та переробних підприємств високоефективною конкурентоспроможною вітчизняною технікою та обладнанням;

- розробити державну програму утилізації автомобілів, у якій слід передбачити механізми обміну старих автомобілів на нові українського виробництва.

У хімічній та нафтохімічній промисловості:

- розробити програму розвитку мікробіологічної промисловості, в якій передбачити, зокрема, механізми залучення інвесторів та венчурних фондів до створення інноваційних проектів у галузі, створення бізнес-інкубаторів та кластерів за участі держави, що дозволить комерціалізувати та вивести на вітчизняний ринок інноваційні розробки українських вчених, сприятиме створенню значного мультиплікативного ефекту в АПК, фармацевтичній, харчовій та легкій промисловості;

- розробити та затвердити програму щодо зменшення та поступового припинення використання на території України мийних засобів на основі фосфатів, що сприятиме скороченню імпорту фосфатних мийних засобів в Україну та заміщенню їх якісною безфосфатною продукцією вітчизняного виробництва.

У харчовій промисловості:

– гармонізувати законодавство України у сфері виробництва та обігу органічної продукції та сировини з міжнародним законодавством, що сприятиме залученню інвестицій для розвитку виробництва та обігу органічної продукції та сировини, посиленню конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

У легкій промисловості:

– стимулювати розвиток сировинної бази легкої промисловості шляхом прийняття програми розвитку льонарства в Україні, що сприятиме відновленню фінансово-господарських зв'язків між різними ланками аграрного та промислового виробництва.

Отже, формування відповідної політики імпортозаміщення, яка б узгоджувалась з пріоритетами модернізації промисловості України, є необхідним для успішної реалізації моделі імпортозаміщення.

ВИСНОВКИ

На основі проведено дослідження правомірно зробити наступні висновки:

1. На основі проведеного аналізу поглядів науковців на поняття «імпортозаміщення» виділено два основні підходи до вивчення цієї економічної категорії: у першому імпортозаміщення розглядається як процес, у другому – як певний тип економічної стратегії і політики держави. Також запропоновано власне визначення імпортозаміщення, яке трактується як частина політики імпортного протекціонізму, спрямована на стимулювання національного виробництва з метою витіснення імпорту за рахунок виробництва конкурентоспроможних замінників продуктів або послуг, створених на основі новаторських ідей, сучасних технологій, досягнення самозабезпечення і переорієнтації попиту споживача на національну продукцію.

2. У роботі обґрунтовано положення економічної доцільності імпортозаміщення, визначено позитивні і негативні наслідки від реалізації стратегії імпортозаміщення та основні проблеми, які стримують чи уповільнюють процеси імпортозаміщення в економіці. Позитивні результати від реалізації стратегії імпортозаміщення дозволяють досягти одночасно економічного, зовнішньоторговельного і соціального ефектів. Однак, при реалізації стратегії імпортозаміщення необхідно враховувати можливі негативні наслідки та основні проблеми, які можуть стримують чи уповільнюють процеси імпортозаміщення в економіці.

3. Було узагальнено світовий досвід та ключові тенденції застосування стратегії імпортозаміщення у другій половині XX ст. та на початку XXI ст., та виокремлено базові принципи, дотримання яких забезпечувало її успішну реалізацію в зарубіжних країнах. Досвід інших країн свідчить, що в процесі вибору проектів імпортозаміщення слід брати до уваги критерій відповідності імпортозамінюючих товарів світовому техніко-економічному рівню аналогічних товарів. Більшість країн починали імпортозаміщення зі складання

продукції на основі імпорту, проте успіх мали лише ті країни, які створили власне виробництво комплектуючих і готових товарів. Отже, пріоритети імпортозаміщення мають уточнюватися відповідно до кон'юнктури ринку, еколого-економічних обмежень та науково-технічних можливостей країни.

4. Для конкретизації сутнісної характеристики проведеного дослідження було розглянуто рівновагу зовнішньоторговельного балансу України, проаналізовано ситуацію щодо імпорту товарів. Виявлено, що відсутність стратегічного підходу до розв'язання проблеми насичення внутрішнього ринку товарами вітчизняного виробництва на основі якісної імпортозамінної продукції спричинила значний дисбаланс між попитом і пропозицією на окремих товарних ринках, що може витіснити вітчизняного виробника не тільки із зовнішнього, але і внутрішнього ринку. Крім того, низькою залишається ефективність функціонування внутрішнього ринку в Україні.

5. Було зазначено, що не у всіх галузях економіки України можна впровадити політику імпортозаміщення, та виокремлено галузі, де політики імпортозаміщення є найбільш доцільною. При виборі напряму розвитку вітчизняного імпортозаміщуючого виробництва та, зокрема, найбільш потенційно вигідних для реалізації імпортозаміщуючої стратегії галузей, автором було розраховано інтегральні індекси імпортозалежності переробної промисловості за індикаторами та галузями, та зроблено висновок про високу імпортозалежність галузей переробної промисловості. У розрізі галузей найбільш імпортозалежними є хімічна, нафтохімічна, металургійна промисловості та машинобудування. Також було здійснено прогнозування інтегрального індексу імпортозалежності для галузей промисловості за допомогою методу кореляційного аналізу на 2021 р. по кожній із галузей, що дозволило зробити висновок про позитивну тенденцію прогнозних значень.

6. Визначено основні проблеми, що стримують та перешкоджають розвитку імпортозамінних виробництв у галузях промисловості: відсутність інноваційних зрушень у галузях, високий ступінь зношеності основних фондів

та неефективне використання виробничих потужностей, скорочення іноземного інвестування, недостатній рівень бюджетного фінансування державних програм розвитку та підтримки імпортозамінних виробництв, відсутність ефективного співробітництва між державою, бізнесом та наукою у сфері створення повних технологічних циклів виробництва, недостатня підтримка науково-дослідних робіт і розробок та відсутність реальних інноваційних зрушень, залежність виробництва від поставок імпортних комплектуючих, сировини та матеріалів проміжного споживання через відсутність власних виробництв аналогічних товарів прийнятної ціни і якості, зростаючі екологічні проблеми, високий ступінь присутності іноземного капіталу міжнародних ТНК, недоліки у законодавчій базі, недостатня кількість кваліфікованих кадрів та низький рівень продуктивності праці, недосконала система просування продукції та нерозвиненість ринків збуту, висока енергоємність промислових виробництв.

7. Запропонована стратегічна модель імпортозаміщення, яка передбачає створення сприятливих передумов для розвитку імпортозамінного виробництва, виробниче та фінансове забезпечення, застосування інструментів економічної політики, посилення коопераційних зв'язків та розширення сучасних форм міжнародного співробітництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку внутрішнього виробництва» від 12.09.2011, №1130 (редакція від 17.09.2020). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1130-2011>
2. Закон України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» (редакція від 16.09.2020). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-14#Text>
3. Національна економічна стратегія на період до 2030 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 №179. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>
4. Амоша О. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України: монографія / О. Амоша, С. Аптекарь, М. Білопольський, С. Юрій та ін. // ІЕП НАН України, ТНЕУ МОНМС України. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 848 с.
5. Жаліло Я. Економічні засади державного суверенітету в глобалізованому світі / Я. Жаліло, Д. Покрищук // Стратегічні пріоритети. – 2018. – № 2. – С. 73 – 83.
6. Лупак Р. Л. Державна політика імпортозаміщення в системі забезпечення економічної безпеки України: пріоритети та інструменти реалізації: монографія / Р. Л. Лупак. - Львів : Видавництво ННВК «АТБ», 2018. - 527 с.
7. Дунаєв І. Імпортозаміщення в контексті вибору механізмів державної зовнішньоторговельної політики України / І. Дунаєв, В. Бабаєв. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/>

8. Плющик І. Аналіз ефективності застосування політики імпортозаміщення у світі / І. Плющик, Р.Огородник // Економічні інновації. – 2017. – № 43. – С. 272 – 278.
9. Економічна енциклопедія: У 3-х томах. / Редкол. С. Мочерний та ін. – К.: Видавничий центр "Академія", 2010. – 629 с.
10. Сучасна економічна динаміка в контексті парадигми економічного розвитку Й. А. Шумпетера: Матеріали ХХ міжнародної науково-практичної конференції (14 –15 жовтня 2019 р.). – Чернівці, 2019. – 336 с.
11. Тарасевич В. До проблем економічного зростання в Україні / В. Тарасевич // Економіка України. – 2016. – № 8. – С. 11 – 18.
12. Жаліло Я. Проблеми формування сучасних засад політики імпортозаміщення в Україні / Я. Жаліло, В. Гацько. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=epo12&cissue=>
13. Драганова Т. Імпортозаміщення як фактор економічного зростання України / Т. Драганова, С. Сідлярчук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sophus.at.ua/publ/importozamishhennja_jak_faktor_ekonomichnogo_zrostannja_ukrajini/5-1-0-77
14. Матеріали Федерального дослідницького відділу Бібліотеки Конгресу (США). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: countrystudies.us/south-africa/91.htm
15. Матеріали Інституту досліджень торгівлі та комерційної дипломатії (США). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.itcdonline.com/introduction/glossary2_i-p.html
16. Jacobs J. Cities and the Wealth of Nations. – New York: Vintage Books, 1985. – Pp. 328.
17. Пазізіна С. Імпортозаміщення в системі структурних зрушень виробництва та зовнішньої торгівлі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук: спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / С. Пазізіна . – Тернопіль, 2012. – 20 с.

18. Економічний словник / Й.С. Завадський, Т.В. Осовська, О.О. Юшкевич. – К.: Кондор, 2006. – 356 с.
19. Старовойтова О. Импортозамещение в условиях малой открытой экономики: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. эк. наук: спец. 08.00.14 «Мировая экономика» / О. Старовойтова. – Минск, 2011. – 26 с.
20. Коваленко Н. Проблеми формування конкурентоспроможності національної економіки / Н. Коваленко // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – Сборник научных трудов. Донецк: ДонНУ, 2013. – С. 614 – 620.
21. Жаліло Я. Економічна стратегія держави у нестабільних ринкових економічних системах: Монографія. – К.: НІСД, 2008. – С. 46 – 47.
22. Белов Д. Изменения экономических функций государства: опыт латиноамериканских стран / Д. Белов // МЭиМО. – 2006. – № 6. – С. 121–129.
23. Романова З. Меняющаяся Латинская Америка на исходе столетия / З. Романова // МЭиМО. – 2005. – № 5. – С. 122 – 130.
24. Нечай А. Внешнеторговая политика развивающихся стран: от импортозамещения к экспортоориентированной модели / А. Нечай // Журнал международного права и международных отношений. – 2006. – № 1. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://evolutio.info/content/view/988/168/>
25. Воронецкая Н. Импортозамещение: главное — вовремя остановиться. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ukrrudprom.ua/digest/Glavnoe__vovremya_ostanovitsya.html
26. Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України: аналітична доповідь. – К.: НІСД, 2017. – 71 с.
27. Доповідь "Про соціально-економічне становище України за 2020 рік" / За редакцією І. Є. Вернера. – Київ: Державна служба статистики України, 2021. – 60 с.
28. Статистичний щорічник України за 2019 рік / За редакцією І. Є. Вернера. - Київ: Державна служба статистики України, 2020. – 464 с.

29. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
30. Жаліло Я. Післякризовий розвиток економіки України: засади стратегії модернізації / Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська, Я. В. Бережний [та ін.]. – К. : НІСД, 2011. – С. 54 – 55.
31. Білий О. Перспективи використання механізмів імпортозаміщення в процесі структурної модернізації економіки України / О. І. Білий // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць.– К.: КНЕУ, 2017. – Ч. 2. – С. 111 – 118.
32. Скорук О. Стан та перспективи розвитку ринку продуктів харчування/ О. Скорук// Економічний простір. – 2018. – № 38. – С. 62 – 72.
33. Стрельченко Н. М. Конкурентоспроможність українських виробництв щодо толінга-нерезидента / Н.М. Стрельченко // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2016. – № 1. – С. 32 – 38.
34. Черняк Л. Тенденції розвитку ринку взуття в Україні / Л. Черняк, К. Піркович // Товари і ринки. – 2015. - №1. – С. 77 – 78.
35. Статистичні дані Євростату. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/publications/recently_published
36. Зупанець І. Розробка моделі організації клінічних випробувань генеричних лікарських засобів / І. Зупанець, М.Старченко, В. Добрава // Запорожский медицинский журнал. – 2017. – № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/zmzh.pdf
37. Вознюк О. Тенденції розвитку галузі виробництва виробів з гуми та пластмаси в Україні / О. Вознюк // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=263>
38. Шульга А. Стратегічні напрями розвитку ринку сільськогосподарської техніки в Україні / А. Шульга // Економіка АПК. – 2017. – №9. – С. 91 – 98.

39. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України: матеріали Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738

40. Муратова К. В. Сучасні тенденції розвитку українського ринку мийних засобів / К.В. Муратова, О.В. Пиріков, В.І. Рибаченко // Збірник наукових праць ДонНУЕТ. – 2018. – С. 225 – 230.

41. Могилова М. М. Економічні проблеми формування та відтворення основних засобів у сільському господарстві / М. М. Могилова, Г. М. Підлисецький, Я. К. Білоусько // Економіка АПК. – 2015. – №1. – С. 58.

42. Кравчук В. Окремі аспекти досліджень технічного забезпечення АПК / В. Кравчук // Техніка АПК. – 2018. – №4. – С. 7.

43. Державна підтримка сільськогосподарського машинобудування – міф // Прес-служба Рахункової палати України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.acrada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16733684.Htm>

44. Давиденко С. В. Актуальні проблеми та перспективи оптимізації імпортозалежності України / С. В. Давиденко // Стратегічна панорама. – 2019. – № 1. – С. 109 –116.

45. Закон України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» від 22.12.1998 № 332-XIV (редакція від 13.02.2020). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

46. Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» від 22.12.1998 № 330-XIV (редакція від 13.02.2020). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

47. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 № 959-XII // Відомості Верховної Ради УРСР від 16.07.1991, № 29

48. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII (редакція від 13.02.2021). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

49. Дейнеко Л. В. Посткризовий розвиток текстильної промисловості України / Л. В. Дейнеко, М. Ю. Завгородня // Проблеми системного підходу в економіці. – 2016. – № 2. – С. 23 – 27.

50. Якубовський М. М. Реструктуризація промисловості як засіб подолання імпортової залежності економіки України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/NacGosp/index.html>

51. Данилишин Б. М. Стратегічні пріоритети та сучасні завдання розвитку реального сектора економіки України / Б. М. Данилишин // РВПС України НАН України. – Черкаси: Брама-Україна, 2007. – 544 с.

52. Бурлака В. Г. Энергетика в системе макроэкономических показателей / В. Г. Бурлака // Економіка та управління національним господарством. – 2018. – № 2. – С. 59 – 67.

53. Тарасова Н. В. Промисловість України: тенденції, проблеми, перспективи: [монографія] / [Н. В. Тарасова, Л. П. Клименко, В. М. Ємельянов та ін.]. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – 320 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Gorodetska K.V. Import substitution as a model of economic development: foreign experience and domestic practice. Qualification work for Bachelor's Degree in specialty 292 "International Economic Relations". National University «Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, 2021.

The qualification work contains 75 pages, 6 tables, 5 figures, list of literature from 53 titles, 3 appendices.

Key words: import, import dependence, import substitution, economic development.

The object of research is the process of import substitution.

The subject of research is the theoretical and practical foundations of the introduction of import substitution as a model of national economy development.

The purpose of the qualification work is to determine the features of the introduction of the import substitution model in the countries of the world and Ukraine.

The objectives of the work are to reveal the essence, positive and negative results of the implementation of import substitution policy; to study the world experience of application of the import substitution model; to analyze the potential and priority areas of import substitution in the industry of Ukraine; assess and forecast the import dependence of manufacturing industries; consider the model of import substitution in the context of economic development of Ukraine; identify priorities and instruments of import substitution policy.

Import substitution is a part of the policy of import protectionism, aimed at stimulating national production in order to displace imports through the production of competitive substitutes for products or services based on innovative ideas, modern technologies, self-sufficiency and reorientation of consumer demand for national products.

The paper substantiates the provisions of economic feasibility of import substitution, identifies the positive and negative consequences of the implementation

**Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2020 році/
Commodity Pattern of Foreign Trade of Ukraine, 2020 [29]**

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт/Exports			Імпорт/Imports			Commodity code and title by Ukrainian Classification of Commodities in Foreign Trade
	тис. дол. США/ <i>thsd.USD</i>	у % до 2019/ <i>in % to 2019</i>	у % до загально го обсягу/ <i>% of the total volume</i>	тис. дол. США/ <i>thsd.USD</i>	у % до 2019/ <i>in % to 2019</i>	у % до загального обсягу/ <i>% of the total volume</i>	
Усього	49212901,3	98,3	100,0	54091267,8	89,0	100,0	Total
у тому числі							<i>of which</i>
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1188368,1	93,1	2,4	1257768,0	117,4	2,3	<i>I. Live animals and livestock products</i>
01 живі тварини	51524,1	82,4	0,1	80912,1	105,6	0,1	<i>01 live animals</i>
02 м'ясо та істивні субпродукти	652235,8	91,6	1,3	165010,4	104,0	0,3	<i>02 meat and meat preparations</i>
03 риба і ракоподібні	42204,0	125,5	0,1	680271,5	105,5	1,3	<i>03 fish and crustacea</i>
04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	426598,9	94,0	0,9	308396,9	182,0	0,6	<i>04 milk and milk products; eggs; honey</i>
05 інші продукти тваринного походження	15805,2	105,0	0,0	23177,2	104,8	0,0	<i>05 other animal products</i>

II. Продукти рослинного походження	11890050,9	92,1	24,2	1988349,6	110,8	3,7	<i>II. Plant products</i>
06 живі дерева та інші рослини	5746,6	88,7	0,0	48790,8	119,3	0,1	<i>06 seedlings and other trees</i>
07 овочі	168147,4	91,1	0,3	262508,0	123,6	0,5	<i>07 vegetables</i>
08 їстівні плоди та горіхи	238399,6	91,7	0,5	794893,7	118,1	1,5	<i>08 eatable fruits and nuts</i>
09 кава, чай	15011,2	128,2	0,0	251294,7	113,0	0,5	<i>09 coffee, tea</i>
10 зернові культури	9417313,8	97,8	19,1	178912,0	98,9	0,3	<i>10 cereals</i>
11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості	154639,6	76,5	0,3	35161,0	100,2	0,1	<i>11 flour-grinding products</i>
12 насіння і плоди олійних рослин	1842436,6	71,9	3,7	388047,9	96,8	0,7	<i>12 oil seeds and fruits</i>
13 шелак природний	944,1	115,3	0,0	28036,0	99,1	0,1	<i>13 shellac natural</i>
14 рослинні матеріали для виготовлення	47412,0	90,8	0,1	705,4	99,6	0,0	<i>14 plant materials for producing</i>
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	5759599,1	121,7	11,7	280379,8	110,7	0,5	<i>III.15 Animal or plant fats and oils</i>
IV. Готові харчові продукти	3361124,0	104,4	6,8	2968950,4	113,5	5,5	<i>IV. Finished food industry products</i>
16 продукти з м'яса, риби	22603,0	99,0	0,0	160617,8	126,1	0,3	<i>16 preparations from meat, fish</i>
17 цукор і кондитерські вироби з цукру	250241,4	98,4	0,5	74092,6	105,1	0,1	<i>17 sugar and sugar confectionery</i>
18 какао та продукти з нього	201400,2	98,4	0,4	375925,4	114,9	0,7	<i>18 cocoa and cocoa preparations</i>

19 готові продукти із зерна	313077,2	116,2	0,6	241472,9	120,3	0,4	19 preparations of grains
20 продукти переробки овочів	172633,0	90,0	0,4	208991,8	110,0	0,4	20 products of vegetables processing
21 різні харчові продукти	159621,3	111,9	0,3	484871,9	110,3	0,9	21 other mixed foodstuffs
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	223688,5	106,1	0,5	587440,1	110,2	1,1	22 alcoholic and non-alcoholic beverages, vinegar
23 залишки і відходи харчової промисловості	1576500,6	106,1	3,2	278047,9	120,1	0,5	23 remains and wastes of food industry
24 тютюн і промислові замітники тютюну	441358,8	100,9	0,9	557490,0	112,3	1,0	24 tobacco and industrial substitutes of tobacco
V. Мінеральні продукти	5331945,0	109,6	10,8	8402744,3	64,7	15,5	V. Mineral products
25 сіль; сірка; землі та каміння	355813,4	86,1	0,7	254385,6	89,5	0,5	25 salt, sulphur, soil and stones
26 руди, шлак і зола	4420742,2	123,1	9,0	395199,2	74,9	0,7	26 ores, slags, ashes
27 палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	555389,5	64,4	1,1	7753159,5	63,7	14,3	27 mineral fuel, petroleum and petroleum distillation products
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	2020150,9	104,6	4,1	7331503,4	98,0	13,6	VI. Products of chemical and allied industries
28 продукти неорганічної хімії	741804,0	93,2	1,5	296500,8	71,8	0,5	28 inorganic chemicals
29 органічні хімічні сполуки	174077,0	82,8	0,4	613405,2	86,6	1,1	29 organic chemical combination

								s
30 фармацевтична продукція	268229,2	107,0	0,5	2522804,7	117,7	4,7		30 pharmaceutical products
31 добрива	377391,0	167,8	0,8	841503,8	70,3	1,6		31 fertilizers
32 екстракти дубильні	114266,0	103,6	0,2	401786,7	106,5	0,7		32 tanning extracts
33 ефірні олії	95799,1	86,4	0,2	722512,4	92,5	1,3		33 essential oils
34 мило, поверхнево-активні органічні речовини	41737,9	116,7	0,1	434704,3	117,3	0,8		34 soap and surface active agents
35 білкові речовини	52684,7	115,5	0,1	122198,5	108,5	0,2		35 albumens
36 порох і вибухові речовини	2670,7	55,0	0,0	11153,8	60,5	0,0		36 explosives
37 фотографічні або кінематографічні товари	399,7	124,2	0,0	30359,6	96,9	0,1		37 photo and cinema articles
38 різноманітна хімічна продукція	151091,6	107,1	0,3	1334573,5	100,4	2,5		38 other chemical products
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	682740,0	94,6	1,4	3409029,6	95,6	6,3		VII. Polymeric materials, plastics and articles of them
39 пластмаси, полімерні матеріали	599848,7	94,5	1,2	2481452,8	94,0	4,6		39 plastics and polymeric materials
40 каучук, гума	82891,3	95,8	0,2	927576,8	100,2	1,7		40 rubber and articles of rubber
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичинена	134656,7	90,3	0,3	242886,3	85,8	0,4		VIII. Raw leather and curry leather
41 шкури	73548,3	89,0	0,1	141867,3	92,6	0,3		41 raw leather
42 вироби із шкіри	39132,1	83,5	0,1	97185,0	80,0	0,2		42 articles of leather

43 натуральне та штучне хутро	21976,4	112,5	0,0	3834,0	45,4	0,0	<i>43 raw and synthetic fur</i>
IX. Деревина і вироби з деревини	1411597,2	100,8	2,9	315611,0	102,7	0,6	<i>IX. Wood and articles of wood</i>
44 деревина і вироби з деревини	1409010,1	100,8	2,9	304836,8	102,4	0,6	<i>44 wood and articles of wood</i>
45 корок та вироби з нього	1034,0	132,0	0,0	8228,5	114,5	0,0	<i>45 cork and articles of cork</i>
46 вироби із соломи	1553,1	119,8	0,0	2545,6	106,4	0,0	<i>46 articles of straw</i>
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	403045,8	92,1	0,8	1098880,7	109,6	2,0	<i>X. Paper bulk from wood or other vegetable fibres</i>
47 маса з деревини	3573,6	106,9	0,0	96475,9	96,4	0,2	<i>47 paper bulk</i>
48 папір та картон	355231,5	95,5	0,7	809086,9	93,3	1,5	<i>48 paper, paperboard</i>
49 друкована продукція	44240,6	71,0	0,1	193318,0	545,1	0,4	<i>49 books, newspapers</i>
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	778256,1	91,9	1,6	2288840,7	96,3	4,2	<i>XI. Textiles materials and articles of textiles</i>
50 шовк	8,5	17,4	0,0	835,0	115,5	0,0	<i>50 silk</i>
51 вовна	3299,7	63,4	0,0	33504,3	71,6	0,1	<i>51 wool</i>
52 бавовна	2402,1	95,4	0,0	132242,6	91,1	0,2	<i>52 cotton</i>
53 інші текстильні волокна	489,3	53,7	0,0	11421,0	90,2	0,0	<i>53 other textile fibers</i>
54 нитки синтетичні або штучні	9917,9	79,2	0,0	174718,5	74,5	0,3	<i>54 synthetic threads</i>
55 синтетичні або штучні штапельні волокна	14923,4	68,5	0,0	199757,3	95,7	0,4	<i>55 synthetic staple fibers</i>
56 вата	93169,4	95,7	0,2	180118,9	127,4	0,3	<i>56 cotton wool</i>
57 килими	21131,9	119,2	0,0	39082,0	87,0	0,1	<i>57 carpets</i>
58 спеціальні тканини	4130,0	120,9	0,0	59705,0	94,4	0,1	<i>58 special fabrics</i>

59 текстильні матеріали	10034,4	90,7	0,0	159402,9	102,6	0,3	<i>59 textile fabrics</i>
60 трикотажні полотна	5426,2	97,3	0,0	223449,3	112,5	0,4	<i>60 knitted fabrics</i>
61 одяг та додаткові речі до одягу, трикотажні	109635,9	88,4	0,2	358304,1	89,9	0,7	<i>61 knitted clothes and knitted articles of clothes</i>
62 одяг та додаткові речі до одягу, текстильні	338564,3	86,4	0,7	349059,4	94,3	0,6	<i>62 textile clothes and textile articles of clothes</i>
63 інші готові текстильні вироби	165123,1	107,6	0,3	367240,4	103,5	0,7	<i>63 other finished textile articles</i>
XII. Взуття, головні убори, парасольки	165474,4	87,8	0,3	435866,5	92,1	0,8	<i>XII. Footwear, hats umbrellas</i>
64 взуття	152501,1	87,5	0,3	403395,7	92,0	0,7	<i>64 footwear</i>
65 головні убори	6857,7	98,6	0,0	16842,2	108,3	0,0	<i>65 hats</i>
66 парасольки	5538,3	89,9	0,0	6879,7	88,5	0,0	<i>66 umbrellas</i>
67 оброблені пір'я та пух	577,4	63,7	0,0	8748,9	75,3	0,0	<i>67 processed feather and down</i>
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	443248,1	106,9	0,9	741323,7	94,3	1,4	<i>XIII. Products from stone, gypps, cement</i>
68 вироби з каменю, гіпсу, цементу	102515,7	100,7	0,2	213679,4	94,2	0,4	<i>68 products from stone, gypps, cement</i>
69 керамічні вироби	131887,4	101,7	0,3	220182,9	92,2	0,4	<i>69 ceramic products</i>
70 скло та вироби із скла	208845,0	114,0	0,4	307461,4	96,0	0,6	<i>70 glass and preparations thereof</i>
XIV. 71 Перли природні або культивовані,	114391,3	127,3	0,2	162585,6	172,3	0,3	<i>XIV. 71 Natural or cultured pearls,preci</i>

дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння							<i>ous stones, metals and preparations thereof</i>
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	9030291,3	88,1	18,3	3127671,4	85,7	5,8	<i>XV. Base metals and preparations thereof</i>
72 чорні метали	7690724,4	88,0	15,6	1039531,4	83,0	1,9	<i>72 ferrous metals</i>
73 вироби з чорних металів	877970,5	84,3	1,8	820116,3	74,6	1,5	<i>73 preparations from ferrous metals</i>
74 мідь і вироби з неї	85707,9	107,5	0,2	115115,4	92,5	0,2	<i>74 copper and preparation thereof</i>
75 нікель і вироби з нього	3131,6	69,5	0,0	81735,0	98,2	0,2	<i>75 nickel and preparation thereof</i>
76 алюміній і вироби з нього	108071,2	107,5	0,2	376350,5	93,7	0,7	<i>76 aluminum and preparation thereof</i>
78 свинець і вироби з нього	25014,7	92,4	0,1	9223,2	59,6	0,0	<i>78 lead and preparation thereof</i>
79 цинк і вироби з нього	69,0	14,8	0,0	57464,7	76,0	0,1	<i>79 zinc and preparation thereof</i>
80 олово і вироби з нього	116,8	260,6	0,0	2840,6	72,3	0,0	<i>80 tin and preparation thereof</i>
81 інші недорогоцінні метали	63172,0	57,8	0,1	56591,4	97,5	0,1	<i>81 other base metals</i>
82 інструменти, ножові вироби	31429,2	111,5	0,1	252479,3	98,4	0,5	<i>82 tools, cutlery products</i>
83 інші вироби з недорогоцінних металів	144884,0	112,9	0,3	316223,5	113,2	0,6	<i>83 other base metal products</i>

XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехніч не обладнання	4487094,9	100,5	9,1	11544172,3	86,7	21,3	XVI. Machines, equipment and mechanisms , electric and technical equipment
84 реактори ядерні, котли, машини	1914223,4	113,1	3,9	6074212,2	91,2	11,2	84 nuclear reactors, boilers, machines
85 електричні машини	2572871,5	92,8	5,2	5469960,2	82,2	10,1	85 electric machines
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	756593,5	85,7	1,5	5743416,2	93,2	10,6	XVII. Ground, air and water transport facilities
86 залізничні локомотиви	418597,3	76,7	0,9	101297,4	50,2	0,2	86 rail locomotives
87 засоби наземного транспорту, крім залізничного	115980,6	85,0	0,2	5504000,8	95,0	10,2	87 ground transport facilities excluding railway
88 літальні апарати	81940,7	116,8	0,2	113837,7	73,7	0,2	88 aircrafts
89 судна	140074,9	108,1	0,3	24280,4	245,0	0,0	89 vessels
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	162627,7	89,7	0,3	1272546,7	117,9	2,4	XVIII. Optical, cinematogr aphic apparatus
90 прилади та апарати оптичні, фотографічні	160600,2	90,2	0,3	1247836,1	118,4	2,3	90 optical, cinematogr aphic apparatus
91 годинники	1604,7	58,3	0,0	12662,2	88,3	0,0	91 watches
92 музичні інструменти	422,8	91,9	0,0	12048,4	105,5	0,0	92 musical instruments
XX. Різні промислові товари	1000846,1	114,7	2,0	1262068,6	125,7	2,3	XX Different industrial products
94 меблі	749984,0	111,2	1,5	427904,6	114,7	0,8	94 furniture
95 іграшки	105851,1	88,0	0,2	331710,3	101,1	0,6	95 toys

96 різні готові вироби	145011,0	186,4	0,3	502453,7	165,9	0,9	96 different finished products
XXI. 97 Твори мистецтва	558,0	99,8	0,0	3997,7	204,6	0,0	XXI. 97 Art articles
Товари, придбані в портах	1758,5	29,2	0,0	90809,5	23,8	0,2	Goods purchased in(sea) ports

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях./¹ Excluding the temporarily occupied territories of the Autonomous Republic of Crimea, the city of Sevastopol and the city of Sevastopol and part of temporarily occupied territories in the Donetsk and Luhansk regions.

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2020 році/ *Ukraine's Foreign Trade in Goods, 2020* [29]

Країни	Експорт/Exports		Імпорт/Imports		Сальдо/ Balance	
	тис.дол. США/ thsd.USD	у % до 2019/in % to 2019	тис.дол. США/ thsd.USD	у % до 2019/i n % to 2019		
Усього	49212901,3	98,3	54091267,8	89,0	-4878366,5	<i>Total</i>
у тому числі						<i>of which</i>
Австралія	42333,0	97,4	25746,0	25,9	16586,9	<i>Australia</i>
Австрія	579988,0	96,9	575839,8	87,6	4148,2	<i>Austria</i>
Азербайджан	346879,7	86,6	318516,4	84,0	28363,3	<i>Azerbaijan</i>
Албанія	29766,4	130,8	7191,9	258,0	22574,6	<i>Albania</i>
Алжир	357253,7	61,1	7184,7	53,5	350069,0	<i>Algeria</i>
Ангола	4057,2	20,3	35,4	14,1	4021,8	<i>Angola</i>
Аргентина	5715,3	98,6	58803,9	105,5	-53088,6	<i>Argentina</i>
Афганістан	6858,2	200,5	291,1	200,1	6567,1	<i>Afghanistan</i>
Багамські Острови	9700,7	70,1	2,0	53,5	9698,7	<i>Bahamas</i>
Бангладеш	358208,8	80,9	97658,4	101,3	260550,4	<i>Bangladesh</i>
Бахрейн	8207,9	66,2	398,8	125,6	7809,1	<i>Bahrain</i>
Беліз	496,1	43,3	1903,6	152,9	-1407,6	<i>Belize</i>
Бельгія	561013,5	82,4	526216,1	95,8	34797,4	<i>Belgium</i>
Бенін	11535,4	35,0	4,7	120,2	11530,7	<i>Benin</i>
Білорусь	1335335,3	86,2	2874437,5	76,6	-1539102,2	<i>Belarus</i>
Болгарія	511535,9	106,1	290190,0	63,2	221345,9	<i>Bulgaria</i>
Болівія (Багатонаціональна)	394,0	119,2	1429,6	161,9	-1035,7	<i>Bolivia</i>

держав)						
Боснія і Герцеговина	18531,1	88,5	12323,2	89,0	6207,9	<i>Bosnia and Herzegovina</i>
Ботсвана	380,6	30,0	916,1	47,2	-535,5	<i>Botswana</i>
Бразилія	64255,9	86,9	266543,0	122,1	-202287,2	<i>Brazil</i>
Британські Віргінські Острови	1960,2	13,3	288,2	1377, 5	1672,0	<i>British Virgin Islands</i>
Буркіна-Фасо	12226,3	69,6	151,2	522,6	12075,1	<i>Burkina Faso</i>
В'єтнам	184287,1	193,1	460251,5	106,9	-275964,4	<i>Viet Nam</i>
Венесуела (Боліварська Республіка)	4675,8	45,6	746,6	143,6	3929,2	<i>Venezuela</i>
Вірменія	112202,1	85,6	17636,9	87,8	94565,2	<i>Armenia</i>
Габон	10861,9	110,2	5,7	109,4	10856,1	<i>Gabon</i>
Гаїті	15115,5	317,7	79,7	235,9	15035,8	<i>Haiti</i>
Гамбія	20489,4	74,2	0,0	10,9	20489,3	<i>Gambia</i>
Гана	81548,1	102,6	133557,2	67,5	-52009,1	<i>Ghana</i>
Гаяна	3527,3	154,7	14315,3	16,1	-10788,0	<i>Guyana</i>
Гватемала	16267,0	169,2	61698,8	187,0	-45431,8	<i>Guatemala</i>
Гвінея	15549,6	122,6	144182,7	121,7	-128633,1	<i>Guinea</i>
Гондурас	9551,2	18557,8	5472,4	84,3	4078,8	<i>Honduras</i>
Гонконг, Особливий адміністративний район Китаю	71001,1	113,1	83530,1	95,3	-12529,1	<i>China, Hong Kong</i>
Гренландія	6,8	135,1	10781,7	113,4	-10774,9	<i>Greenland</i>
Греція	178809,9	65,2	316931,5	101,7	-138121,6	<i>Greece</i>
Грузія	366440,2	93,3	135409,3	74,4	231030,9	<i>Georgia</i>
Данія	216912,3	85,2	220941,1	80,6	-4028,7	<i>Denmark</i>
Демократична Республіка Конго	9093,6	52,1	9123,2	296,4	-29,6	<i>Democratic Republic of the Congo</i>
Держава Палестина	26300,2	96,4	1,0	7,6	26299,2	<i>State of Palestine</i>
Джибуті	22033,9	57,2	125,9	200,9	21908,0	<i>Djibouti</i>
Домініканська Республіка	84458,6	3200,4	4467,3	78,7	79991,3	<i>Dominican Republic</i>
Еквадор	6715,7	127,8	120436,7	139,2	-113721,0	<i>Ecuador</i>
Екваторіальна Гвінея	3816,1	94,5	-	-	3816,1	<i>Equatorial Guinea</i>
Еритрея	1561,5	104,4	10,6	20581 0,9	1550,9	<i>Eritrea</i>
Есватіні	-	-	538,7	171,2	-538,7	<i>Eswatini</i>
Естонія	109748,0	78,5	176961,5	122,6	-67213,5	<i>Estonia</i>
Ефіопія	140068,0	82,2	4433,6	104,7	135634,4	<i>Ethiopia</i>
Єгипет	1618176,8	71,8	80780,8	71,4	1537396,0	<i>Egypt</i>
Ємен	172702,4	126,3	215,9	10,6	172486,4	<i>Yemen</i>

Замбія	96,7	3,1	533,5	25,5	-436,8	Zambia
Зімбабве	969,5	1924,1	2014,1	54,5	-1044,6	Zimbabwe
Ізраїль	563512,0	90,9	171032,7	82,7	392479,3	Israel
Індія	1972095,6	97,4	721549,5	97,3	1250546,1	India
Індонезія	735639,4	100,1	278034,0	94,0	457605,4	Indonesia
Ірак	597656,4	102,3	288,6	475,1	597367,8	Iraq
Іран (Ісламська Республіка)	258846,4	120,5	48217,5	98,5	210628,9	Iran (Islamic Republic of)
Ірландія	94365,8	61,6	209042,6	123,3	-114676,8	Ireland
Ісландія	1026,1	103,2	90522,7	95,8	-89496,7	Iceland
Іспанія	1250226,0	83,3	735112,1	87,1	515114,0	Spain
Італія	1928912,0	79,7	2127478,2	102,5	-198566,2	Italy
Йорданія	181055,7	107,8	6125,7	31,1	174930,0	Jordan
Кабо-Верде	1201,4	502,5	57,4	2192,7	1144,0	Cabo Verde
Казахстан	336102,9	91,6	424403,6	94,2	-88300,6	Kazakhstan
Камбоджа	1812,3	111,9	23940,6	94,2	-22128,3	Cambodia
Камерун	51873,6	158,5	1084,4	137,4	50789,2	Cameroon
Канада	81272,8	95,0	201255,5	103,3	-119982,7	Canada
Катар	131611,6	175,7	7544,1	102,7	124067,5	Qatar
Кенія	77952,6	112,6	12942,0	137,9	65010,6	Kenya
Киргизстан	42635,6	113,1	1701,6	84,7	40934,0	Kyrgyzstan
Китай	7112698,1	198,0	8305686,2	90,2	-1192988,2	China
Кіпр	31820,8	73,9	19005,6	82,0	12815,2	Cyprus
Колумбія	29671,6	94,5	51279,8	63,2	-21608,2	Colombia
Комори	1324,4	182,9	68,2	90,8	1256,2	Comoros
Конго	6726,1	80,4	81,1	138,6	6645,0	Congo
Коста-Рика	74248,0	141,4	49680,9	91,5	24567,0	Costa Rica
Кот-Д'Івуар	42423,6	88,9	71466,8	98,9	-29043,1	Cote d'Ivoire
Куба	4687,3	92,1	1143,0	88,0	3544,3	Cuba
Кувейт	36273,8	104,6	785,3	9,7	35488,5	Kuwait
Лаоська Народно-Демократична Республіка	826,8	113,9	611,8	87,6	215,0	Lao People's Democratic Republic
Латвія	229426,5	76,5	158911,7	95,5	70514,8	Latvia
Литва	431505,9	105,0	813272,1	71,1	-381766,2	Lithuania
Ліберія	9478,6	121,5	33,0	58,1	9445,6	Liberia
Ліван	327300,6	88,0	4272,9	135,9	323027,7	Lebanon
Лівія	327835,3	103,5	41972,9	1347,1	285862,4	Libya
Люксембург	17423,1	86,3	17117,1	32,2	306,0	Luxembourg
Маврикій	4898,7	245,4	786,7	108,3	4112,0	Mauritius
Мавританія	42169,8	94,9	6656,6	139,2	35513,2	Mauritania

Мадагаскар	1045,8	44,1	1327,4	122,1	-281,6	<i>Madagascar</i>
Майотта	506,8	105,7	-	-	506,8	<i>Mayotte</i>
Малаві	71,9	6,4	68710,6	181,3	-68638,7	<i>Malawi</i>
Малайзія	181078,2	99,7	234870,9	102,0	-53792,7	<i>Malaysia</i>
Малі	15764,9	96,6	1251,3	401,8	14513,6	<i>Mali</i>
Мальдіви	4140,5	138,2	115,3	131,5	4025,2	<i>Maldives</i>
Мальта	8851,6	21,4	11708,3	224,3	-2856,7	<i>Malta</i>
Марокко	372964,9	126,8	91907,9	91,4	281057,0	<i>Morocco</i>
Маршаллові Острови	13989,2	388,9	519,5	279,9	13469,7	<i>Marshall Islands</i>
Мексика	69494,6	53,9	221798,2	123,4	-152303,5	<i>Mexico</i>
Мозамбік	27152,4	215,6	9293,6	117,2	17858,8	<i>Mozambique</i>
Монголія	23114,4	88,5	272,1	36,9	22842,2	<i>Mongolia</i>
М'янма	37445,5	87,2	16767,8	114,5	20677,8	<i>Myanmar</i>
Непал	22988,8	156,1	28,9	23,5	22959,9	<i>Nepal</i>
Нігерія	69316,9	43,2	3481,5	114,5	65835,4	<i>Nigeria</i>
Нідерланди	1808443,0	97,8	740616,2	96,8	1067826,8	<i>Netherlands</i>
Нікарагуа	332,5	186,4	9638,7	96,0	-9306,1	<i>Nicaragua</i>
Німеччина	2071784,7	86,9	5337951,7	89,2	-3266166,9	<i>Germany</i>
Нова Зеландія	9722,4	103,2	19088,3	115,1	-9365,9	<i>New Zealand</i>
Нова Каледонія	651,0	37,0	168,9	25314 2,6	482,1	<i>New Caledonia</i>
Норвегія	27032,3	100,5	288556,3	108,8	-261524,0	<i>Norway</i>
Об'єднана Республіка Танзанія	34831,6	176,0	5100,7	64,8	29730,9	<i>United Republic of Tanzania</i>
Об'єднані Арабські Емірати	439173,0	83,5	60973,6	75,7	378199,4	<i>United Arab Emirates</i>
Оман	85341,7	107,4	22533,5	233,6	62808,2	<i>Oman</i>
Пакистан	331096,6	525,7	80717,5	103,9	250379,1	<i>Pakistan</i>
Панама	2671,5	52,1	1809,4	36,3	862,2	<i>Panama</i>
Перу	52518,4	234,1	20550,4	136,2	31968,0	<i>Peru</i>
Південна Африка	30109,0	67,8	86235,2	109,6	-56126,2	<i>South Africa</i>
Південний Судан	1530,9	57,8	6,0	46,4	1524,9	<i>South Sudan</i>
Північна Македонія	80746,5	174,3	15509,2	93,9	65237,2	<i>North Macedonia</i>
Польща	3273145,4	99,3	4088751,1	99,5	-815605,7	<i>Poland</i>
Португалія	233971,3	82,9	68190,0	91,2	165781,3	<i>Portugal</i>
Пуерто-Рико	3886,5	340,2	4303,9	95,6	-417,4	<i>Puerto Rico</i>
Республіка Корея	351533,4	93,5	497452,9	109,1	-145919,5	<i>Republic of Korea</i>

Республіка Молдова	679711,0	93,6	74082,0	81,2	605629,0	<i>Republic of Moldova</i>
Реюньйон	5004,4	140,6	44,4	629,7	4960,0	<i>Reunion</i>
Російська Федерація	2706012,1	83,4	4542390,7	65,0	-1836378,6	<i>Russian Federation</i>
Руанда	1932,0	72,6	509,9	161,9	1422,2	<i>Rwanda</i>
Румунія	1080963,2	107,5	683840,9	105,9	397122,3	<i>Romania</i>
Сальвадор	1395,1	287,3	1379,5	116,0	15,6	<i>El Salvador</i>
Сан-Марино	1205,2	66,8	1553,8	137,9	-348,6	<i>San Marino</i>
Саудівська Аравія	719033,0	96,6	101866,4	58,2	617166,6	<i>Saudi Arabia</i>
Сейшельські Острови	5540,1	331,1	389,6	78,8	5150,4	<i>Seychelles</i>
Сенегал	82532,7	70,5	3119,2	176,0	79413,5	<i>Senegal</i>
Сент-Кітс і Невіс	7506,2	1174,7	1,9	8,2	7504,3	<i>Saint Kitts and Nevis</i>
Сербія	136629,1	53,1	165237,5	95,1	-28608,4	<i>Serbia</i>
Сингапур	123102,0	65,3	45636,3	119,0	77465,6	<i>Singapore</i>
Сирійська Арабська Республіка	4115,0	102,3	10258,6	443,6	-6143,6	<i>Syrian Arab Republic</i>
Словаччина	446820,1	63,0	875468,9	134,3	-428648,8	<i>Slovakia</i>
Словенія	40280,9	103,4	253433,4	103,4	-213152,4	<i>Slovenia</i>
Сомалі	18555,2	145,1	741,2	85,2	17814,0	<i>Somalia</i>
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	666857,2	106,2	817253,8	106,1	-150396,6	<i>United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland</i>
Судан	65870,4	119,6	2205,6	190,5	63664,7	<i>Sudan</i>
Суринам	5425,1	139,0	824,9	300,3	4600,3	<i>Suriname</i>
США	983944,1	100,5	2955417,2	90,0	-1971473,1	<i>United States of America</i>
Сьєрра-Леоне	5289,4	97,3	187,1	227,0	5102,3	<i>Sierra Leone</i>
Таджикистан	24113,3	87,0	870,0	65,7	23243,3	<i>Tajikistan</i>
Таїланд	164537,9	51,1	194086,3	89,1	-29548,4	<i>Thailand</i>
Тайвань, Провінція Китаю	43262,8	70,7	234766,3	94,3	-191503,5	<i>Taiwan, Province of China</i>
Того	13996,2	55,4	105,7	169,1	13890,5	<i>Togo</i>
Тринідад і Тобаго	754,1	165,2	403,9	10,4	350,2	<i>Trinidad and Tobago</i>
Туніс	414817,1	114,4	12921,1	68,0	401896,0	<i>Tunisia</i>
Туреччина	2436279,5	93,0	2414956,1	102,5	21323,4	<i>Turkey</i>
Туркменистан	56019,1	102,0	29512,3	35,6	26506,8	<i>Turkmenistan</i>

Уганда	2240,2	10,4	3318,4	44,8	-1078,2	<i>Uganda</i>
Угорщина	1263811,8	80,9	1214378,7	97,1	49433,1	<i>Hungary</i>
Узбекистан	295567,8	137,0	136902,6	121,4	158665,3	<i>Uzbekistan</i>
Уругвай	805,3	228,8	1486,8	23,8	-681,5	<i>Uruguay</i>
Фарерські Острови	34,0	-	21757,2	154,8	-21723,2	<i>Faroe Islands</i>
Філіппіни	169887,9	82,1	49043,2	93,2	120844,6	<i>Philippines</i>
Фінляндія	54540,1	118,1	249139,4	90,5	-194599,3	<i>Finland</i>
Франція	592538,9	99,3	1475417,6	89,3	-882878,7	<i>France</i>
Хорватія	29600,8	79,6	52845,2	100,6	-23244,5	<i>Croatia</i>
Центральноафриканська Республіка	784,4	99,5	0,4	72,7	784,0	<i>Central African Republic</i>
Чад	1883,4	130,2	0,1	138,6	1883,2	<i>Chad</i>
Чехія	826281,1	89,7	972665,9	83,5	-146384,7	<i>Czechia</i>
Чилі	6176,7	122,2	55319,2	118,2	-49142,5	<i>Chile</i>
Чорногорія	3884,9	54,1	1273,1	13,0	2611,8	<i>Montenegro</i>
Швейцарія	142659,4	111,8	1165990,5	73,2	-1023331,1	<i>Switzerland</i>
Швеція	72522,5	94,1	428052,6	87,5	-355530,1	<i>Sweden</i>
Шри-Ланка	35580,8	57,1	36663,0	96,3	-1082,2	<i>Sri Lanka</i>
Японія	181761,2	72,7	1076303,8	111,8	-894542,6	<i>Japan</i>

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях/¹*Data exclude the temporarily occupied territory of the Autonomous Republic of Crimea, the city of Sevastopol and a part of temporarily occupied territories in the Donetsk and Luhansk regions.*

Додаток В

Таблиця В.1

Індикатори та порогові значення індикаторів імпоротної залежності галузей промисловості України

Показники	Нижня границя	Нижній поріг	Нижня норма	Верхня норма	Верхній поріг	Верхня границя	Вагові коефіцієнти	Примітка
Частка імпорту у внутрішньому споживанні, %	10	15	20	25	30	42	0,35	не більше 30%
Відношення обсягу імпорту до обсягів реалізації вітчизняної продукції, %	10	30	40	49	50	60	0,15	не більше 50%
Відношення обсягу імпорту до обсягів виробництва вітчизняної продукції, разів	0,05	0,1	0,15	0,2	0,25	0,4	0,2	не більше 0,25
Коефіцієнт покриття імпорту експортом, разів	0	0,5	1	1,2	2	3	0,3	не менше 1

Примітка: розроблено автором